

deKanttekening

OKTOBER 2026 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

Hoe België uiterst rechtse partijen wél buiten de macht houdt

Deze tijd
vraagt om meer
vredesjournalistiek

Dagboek van een Syrische
vluchteling. 'Ik wil leven
met de man van wie ik houd'

Inhoudsopgave

de Kanttekening **MAGAZINE**

COLOFON

Oktober 2026
Jaargang 9 - nr. 101

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE
Tayfun Balcik, Ewout Klei, Majorie van Leijen, Erik Prins en Mariska Jansen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Tayfun Balcik, Mehmet Cerit, Arnon Grunberg, Kaya Bouman, Erik Prins, Majorie van Leijen, Mariska Jansen, Thomas von der Dunk, Ahlam Benali, Ewout Klei, Nico Kussendrager, Lotfi El Hamidi, Tineke Bennema, Yavuz Baydar, Abdelkader Benali, Lody van de Kamp

BEELD COVER
De Belgische premier Bart De Wever bij een EU-top in Brussel in 2025.

Beeld: NICOLAS TUCAT/AFP

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Hoe België uiterst rechtse partijen wél buiten de macht houdt

● OP DE COVER

Ministers legden juridisch advies over genocidezaak Gaza naast zich nee

● SAMENLEVING

20

● OP DE COVER

06 Hoe België uiterst rechtse partijen wél buiten de macht houdt

● SAMENLEVING

08 Deze tijd vraagt om meer vredesjournalistiek

11 Uitstel van het uitroeien – Arnon Grunberg

12 SGP, BBB en NSC praten op radicaal congres over massamigratie, islam en woke

15 Jetten trapt in dezelfde valkuil als Samsom - Thomas von der Dunk

16 Mbo'ers over troonrede: 'Stagevergoeding moet gelijk worden aan minimumloon'

● COLUMN

18 Spiderman waarschuwde al voor de ontsporing van de War on Terror – Lotfi El Hamidi

19 Kahane was niet de eerste die Palestijnen wilde verdrijven – Tineke Bennema

28

Dagboek van een Syrische vluchteling. 'Ik wil leven met de man van wie ik houd'

• WERELD

44

Volgens filosoof Helmuth Plessner hoeven we het niet eens te zijn

• ZINGEVING

34

Repressie in Turkije: de süleymancilar houden zich opvallend stil

• WERELD

• SAMENLEVING

- 20 Ministers legden juridisch advies over genocidezaak Gaza naast zich neer
- 23 Mijn laatste column over de Marokkaan van toen - Abdelkader Benali
- 24 Moeten verslavende algoritmes achter social media worden verboden? Ons panel geeft antwoord

• NIEUW IN NEDERLAND

- 26 Kort nieuws Nieuw in Nederland

• WERELD

- 28 Dagboek van een Syrische vluchteling. 'Ik wil leven met de man van wie ik houd'
- 30 Zo kijken Arabische kranten terug op 25 jaar na 9/11
- 34 Repressie in Turkije: de süleymancilar houden zich opvallend stil
- 37 'Zwarte zondag' in Duitsland, vreugde in Rusland - Yavuz Baydar
- 38 Israëlische minister wil Palestijnen massaal uit Gaza verdrijven: 'In strijd met internationaal recht'

• ZINGEVING

- 42 Zomergasten: de wereld van Sigrid Kaag is veel groter dan Nederland
- 44 'Wachten op verandering is een idee-fixe,' zegt kunstenaar Ahmet Öğüt

• COLUMN

- 46 Geef geloof de ruimte - Lody van de Kamp
- 47 Ik zit vast tussen Nederland en de Rif - Ahlam Benali

In het kort.

Lotfi El Hamidi nieuwe columnist bij de Kanttekening

LOTFI EL HAMIDI

Historicus Lotfi El Hamidi begon vorige maand als columnist bij *de Kanttekening*. De Marokkaans-Nederlandse journalist zal maandelijks een column schrijven.

El Hamidi (40) heeft al een lange staat van dienst in de journalistieke wereld. Na zijn studie geschiedenis begon hij in 2016 als fellow bij *De Groene Amsterdammer*. Meteen daarna maakte hij in 2017 de overstap naar *NRC*, waar hij achtereenvolgens redacteur, columnist, commentator en chef Opinie was. Sinds begin 2025 werkt hij als redacteur bij *De Groene Amsterdammer*.

Inmiddels heeft hij ook twee boeken op zijn naam staan. In 2022 debuteerde hij met *Generatie 9/11 – Migratie, diaspora en identiteit*, over de invloed van de aanslagen op 11 september 2001 op jonge moslims in Nederland. Dit jaar verscheen van zijn hand ook het boek *Stakkers en wolven*. In de schaduw van Gaza.

Naast schrijven is El Hamidi een bevlogen spreker. Bij de presentatie van het boek *Galmende geschiedenissen* van antropoloog Sinan Çankaya uitte hij vorig jaar scherpe kritiek op de houding van de Nederlandse overheid ten aanzien van de voortdurende genocide in Gaza. 'Als dit een rechtbank was, dan was het hele kabinet schuldig aan medeplichtigheid en ontkenning van genocide', aldus El Hamidi, die de aanwezige jongeren moed insprak: 'Blijf je uitspreken met sit-ins en demonstraties, geef vooral niet op.' ●

De Nederlandse George Floyd? Zwarte man die stierf door politiegeweld was onschuldig

Alfredo Goeloe (51), die overleed nadat politieagenten hem hardhandig in bedwang probeerden te houden tijdens een aanhouding, was onschuldig, aldus *NRC*.

De politie bevestigde tegenover de krant dat Goeloe niet rondreed op een gestolen fiets. Agenten dachten dat Goeloe op een gestolen fatbike reed, nadat zij een melding hadden ontvangen van diefstal van zo'n fiets. Zij hielden Goeloe staande. Toen hij geen identiteitskaart kon laten zien besloten de agenten hem aan te houden. Goeloe verzette zich. Op geverifieerde videobeelden is te zien dat hij zich los probeerde te wurmen, terwijl meerdere agenten hem in bedwang probeerden te houden.

De man schreeuwde van de pijn en zei dat hij suikerziekte had. Hij raakte onwel. Reanimatie hielp niet meer. De rijksrecherche is onder leiding van het Openbaar Ministerie een onderzoek gestart naar het incident. Maandagavond hielden familieleden en buurtbewoners een stille tocht, waarbij zij

ROTTERDAM-ZUID PROTESTEERDE OP MAANDAGAVOND 14 SEPTEMBER TEGEN HET POLITIEGEWELD. BEELD: RUSHENSERVANIA/THREADS.COM

ook protesteerden tegen het politiegeweld.

De dood van Goeloe doet denken aan die van de Afro-Amerikaanse George Floyd, zes jaar geleden. Floyd kwam om het leven toen een witte politieagent hem langdurig tegen de grond drukte. Hierdoor kon hij niet ademen. ●

Rechter: asielaanvragen Gülen-gezind Turks echtpaar onterecht afgewezen

Twee Turkse vluchtelingen moeten van de rechtbank Den Haag een verblijfsvergunning krijgen. De rechtbank oordeelt dat het echtpaar bij terugkeer naar Turkije gegronde vrees heeft voor vervolging vanwege hun banden met de Gülenbeweging.

De uitspraak van 3 september 2026 is van belang voor Turkse gülenisten die in Nederland bescherming zoeken. De rechtbank oordeelde dat de Nederlandse overheid de asielaanvragen van het echtpaar ten onrechte had afgewezen. De minister had hun verklaringen over hun betrokkenheid bij de Gülenbeweging wel geloofwaardig gevonden, maar meende dat zij bij terugkeer niet voldoende risico liepen. De rechtbank komt tot een ander oordeel. Daarbij weegt onder meer mee dat de vrouw eerder in Turkije strafrechtelijk is vervolgd vanwege haar politieke overtuiging. Hoewel zij uiteindelijk werd vrijgesproken, betekent die vrijpraak volgens de rechtbank niet dat het risico op nieuwe vervolging is verdwenen. Uit landeninformatie blijkt volgens de rechtbank dat vermeende gülenisten ook na een vrijpraak opnieuw in de belangstelling van de Turkse autoriteiten kunnen komen.

Ook de activiteiten van het echtpaar in Nederland spelen een rol. Volgens de rechtbank bestaat er een redelijke mate van waarschijnlijkheid dat zij bij terugkeer naar Turkije opnieuw vervolgd zullen worden. Sommige familieleden zitten momenteel nog gevangen en het stel is in Nederland betrokken bij Gülen-gerelateerde organisaties.

De rechtbank vernietigde daarom de eerdere afwijzingen en stelde vast dat het echtpaar internatio-

nale bescherming als vluchteling moet krijgen. De minister moet de zaken opnieuw afhandelen en de gevraagde bescherming verlenen, tenzij zich nieuwe, objectieve feiten of juridische omstandigheden voordoen die een nieuwe beoordeling noodzakelijk maken.

Sinds de mislukte coup in 2016 wordt de Gülenbeweging door de Turkse overheid bestempeld als een terroristische organisatie. De Turkse overheid houdt de organisatie verantwoordelijk voor de coup, hoewel deze betrokkenheid nooit is gebleken. Sindsdien zijn duizenden aanhangers gearresteerd en vervolgd. Dit heeft geleid tot een klimaat van angst onder degenen die met de beweging worden geassocieerd en hun familieleden. ●

BEELD: PIXABAY

De opmars van de AfD raakt ook Nederland

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

Begin deze maand won de AfD met 43,8 procent van de stemmen de verkiezingen in de Duitse deelstaat Saksen-Anhalt. Twee weken later werd de partij met 38,8 procent ook de grootste in Mecklenburg-Vorpommern. De CDU (christendemocraten) behaalde daar slechts 4,9 procent en bleef voor het eerst in haar geschiedenis bij een deelstaatverkiezing onder de kiesdrempel. De opmars van een bewezen rechtsextremistische partij schrikte niet alleen Duitsland op.

In haar verkiezingsprogramma pleit de AfD onder meer voor het 'deporteren' van criminele buitenlanders en een volledige immigratiestop voor bepaalde niet-EU-landen. Vluchtelingen die hun land van herkomst bezoeken, zouden hun beschermingsstatus moeten verliezen en Oekraïners wil de partij niet langer als oorlogsvluchtelingen erkennen. Ook moet het grondwettelijke recht op asiel plaatsmaken voor een toelatingsrecht dat door de staat wordt verleend. Van nieuwe Duitsers eist de AfD dat zij hun oude identiteit loslaten en een Duitse identiteit aannemen. Vluchtelingenkinderen moeten op school in aparte klassen les krijgen. Ook wil de partij een instituut voor kritisch onderzoek naar de islam.

Voor iemand zoals ik, een Turkse Nederlander, zijn dit geen abstracte programmapunten. Dat geldt ook voor veel Nederlanders en Duitsers met wortels elders. Onze ouders kwamen ooit naar Nederland en Duitsland om te hel-

'De rechtsstaat verdwijnt zelden in één klap'

pen bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. Wij groeiden hier op, net als onze kinderen. Nederland is ons thuis, zoals Duitsland het thuis is van miljoenen Duitsers met een migratieachtergrond.

Niet alleen Nederlanders met een migratieachtergrond zijn verontrust. Ook autochtone Nederlanders en – gelukkig maar – veel Duitsers zien met zorg de rücksichtslose opmars van de AfD. Nog geen eeuw geleden vervolgden en vermoordden de Duitse nazi's miljoenen mensen vanwege hun afkomst en identiteit. Dat juist in Duitsland opnieuw een partij opkomt die mensen op grond van afkomst en identiteit van elkaar onderscheidt, maakt de opmars van de AfD extra beladen.

Terrorismedeskundige Beatrice de Graaf wees in *De Ongelooflijke Podcast* op de geschiedenis van de twee voormalige Oost-Duitse deelstaten waar de AfD nu de grootste partij is. Na de val van de Muur in 1989 bleven grote economische en sociale verschillen met West-Duitsland bestaan. Dat kan de opkomst

van extreemrechts deels verklaren.

Maar extreemrechts is niet alleen een Oost-Duits verschijnsel. Zowel in het oosten als het westen kent Duitsland een lange geschiedenis van racistisch geweld: van Hoyerswerda, Rostock-Lichtenhagen, Mölln en Solingen in de jaren negentig tot de NSU-moorden en de aanslagen in Halle en Hanau.

En dat geweld behoort niet tot het verleden. In 2025 registreerden de Duitse autoriteiten 42.544 extreemrechts-politiek gemotiveerde misdrijven, waaronder bijna 1.600 geweldsdelicten. Juist in Mecklenburg-Vorpommern behoort het aantal van zulke geweldsdelicten per inwoner tot de hoogste van Duitsland. Tegen die achtergrond krijgt de verkiezingswinst van de AfD een welhaast nucleaire lading.

Columnist Yavuz Baydar wees erop dat AfD-politicus Siegmund na zijn overwinning Elon Musk op X bedankte. Musk heeft de AfD geregeld een groot podium gegeven. Ook mogelijke Russische beïnvloeding van de partij leidt tot zorgen in Duitse veiligheidskringen. Mocht de AfD gaan meeregeren, welke vertrouwelijke informatie kan dan nog met de deelstaat worden gedeeld?

In Nederland leven we in betrekkelijke politieke rust onder het kabinet-Jetten. Maar de honden liggen aan de poort. De Algemene Politieke Beschouwingen van afgelopen week maakten duidelijk hoe kwetsbaar het minderheidskabinet is. D66, VVD en CDA zijn voor meerderheden afhankelijk van oppositiepartijen, terwijl ook binnen de coalitie verschillend wordt gedacht over de koers.

Wie denkt dat de ontwikkelingen elders in Europa aan Nederland voorbijgaan, hoeft niet ver te kijken. Extreemrechtse symbolen en ideeën worden ook hier steeds zichtbaarder: Hitlergroeten duiken op bij demonstraties, politieke partijen stellen 'remigratie' voor. Columnist Frank Heinen schreef onlangs over de normalisering van extreemrechts in *de Volkskrant*.

De Kanttekening was afgelopen zaterdag bij het congres Cultuurdefensie in Amersfoort, georganiseerd door de wetenschappelijke bureaus van SGP, BBB en NSC. Daar ging het over 'massamigratie', de islam, woke en de vermeende invloed van een linkse elite. Mona Keijzer zei te vrezen dat haar kleindochter later een hoofddoek zal moeten dragen.

Duitsland is Nederland niet. Maar mijn wijlen vader zei altijd: 'Als er in Duitsland wolken te zien zijn, gaat het in Nederland regenen.' Wat daar gebeurt is ook voor ons van groot belang. Met het kabinet-Schoof hebben we gezien hoe snel politieke verhoudingen kunnen verschuiven en hoe kwetsbaar onze rechtsstaat kan zijn.

De les uit Duitsland is dat democratische verworvenheden nooit vanzelfsprekend zijn. De rechtsstaat verdwijnt zelden in één klap; hij wordt stap voor stap uitgehold. Eerst worden de rechten van vluchtelingen, moslims of mensen met een migratieachtergrond ter discussie gesteld. Maar wie accepteert dat de rechten van de ander minder waard worden, verliest uiteindelijk ook zijn eigen vrijheid. Tegen de tijd dat we dat beseffen, kan het al te laat zijn. •

Hoe België uiterst rechtse partijen wé

Terwijl Duitsland worstelt met een afbrokkelende Brandmuur en in Nederland de PVV van 2021 tot 2023 in het kabinet zat, blijft België opmerkelijk standvastig. In Wallonië bestaat er zelfs een mediacordon tegen uiterst rechtse politici.

● EWOUT KLEI

In grote delen van Europa schuiven de politieke panelen, als het over samenwerking met uiterst rechts gaat. In Duitsland staat de Brandmuur onder druk, de traditionele afspraak dat geen enkele partij samenwerkt met Alternative für Deutschland, helemaal na de grote AfD-overwinningen in de Oost-Duitse deelstaten Sachsen-Anhalt en Mecklenburg-Vorpommern.

Nederland heeft die fase al achter de rug. Hier is uiterst rechts in zekere zin genormaliseerd. Tussen 2010 en 2012 regeerde een minderheidskabinet van VVD en CDA met gedoogsteun van de PVV. En tussen 2021 en 2023 zaten er zelfs PVV-bewindspersonen in het kabinet-Schoof.

Tegen die achtergrond is België een uitzondering. Daar bestaat al decennia een breed gedragen consensus dat je niet met uiterst rechts een coalitie aangaat, het cordon sanitaire. In Wallonië bestaat er bovendien een *cordon médiatique*, namelijk dat de media geen live-uitzendingen doen waar uiterst rechtse politici aan het woord komen.

Cordon sanitaire

Volgens de Vlaamse filosoof Dirk Verhofstadt is het cordon sanitaire een van de meest consequente politieke afspraken in Europa. Sinds de jaren negentig weigeren alle traditionele partijen in Vlaanderen om samen te werken met Vlaams Belang, zowel op federaal niveau als in het Vlaamse deelparlement.

Het gaat niet slechts om een

afsprak op papier, het is een actief gehandhaafd principe. Verhofstadt wijst op verschillende lokale incidenten, vooral rond Brussel en in de regio Antwerpen, waar lokale lijsten wél met Vlaams Belang wilden besturen. In die partijen zaten soms leden van liberalen of christendemocraten. Zodra dat bekend werd, grepen de nationale partijbesturen in. Leden die met Vlaams Belang samenwerkten werden geschorst of geroyeerd. 'Het cordon sanitaire bestaat', zegt Verhofstadt, 'omdat partijen het niet

hangt niet af van lokale opportuniteit, maar van nationale principes.' Een bekend voorbeeld is Ninove, waar Vlaams Belang een absolute meerderheid haalde en de partij de burgemeester leverde. Toch werd het cordon niet doorbroken, aldus Verhofstadt. 'Geen enkele andere partij wil immers meebesturen met Vlaams Belang. Ze verkiezen de oppositie.'

Cordon médiatique

In Wallonië bestaat eveneens een afspraak om niet samen te werken

'Extreemrechtse politici houdt zich niet aan de spelregels van de democratie, vertelt Deborsu. 'Ze gebruiken vaak cijfers die niet 1-2-3 verifieerbaar zijn. In een live setting kun je dat niet meteen corrigeren. Live uitzendingen geven extreemrechtse politici een podium dat ze kunnen misbruiken.' Hij legt dit uit met een metafoor. 'Je kunt het vergelijken met een voetbalwedstrijd. Het is alsof een speler van een van de teams plotseling de bal met beide handen oppakt. Dan moet je ingrijpen als scheidsrechter, anders wordt het spel zelf ondermijnd.'

Het cordon médiatique is opmerkelijk consistent. Alle grote Franstalige media doen aan de boycot mee. Uiterst rechtse politici krijgen geen live interviews en er zijn geen live debatten met hen. Wel interviewen journalisten soms uiterst rechtse politici, maar die interviews worden vooraf opgenomen en uitspraken worden kritisch gecontroleerd op feiten.

Er waren slechts drie historische overtredingen, zegt Deborsu. 'Eind jaren tachtig en begin jaren negentig, en één kleine in 2024, toen de liberale partijvoorzitter Georges-Louis Bouchez in een Vlaams tv-debat tegenover Tom Van Grieken stond. Maar Bouchez verklaarde achteraf dat hij dit nooit meer zou doen. Deborsu benadrukt dat het cordon médiatique niet in strijd is met de vrijheid van meningsuiting. Extreemrechts krijgt wel een stem, maar nooit ongecontroleerd. 'Journalisten willen namelijk geen doorgeefluikje zijn voor desinformatie of racistische retoriek.'

Nederland kan zo'n mediacordon niet meer invoeren, zegt Deborsu. 'Dat hadden jullie in de jaren negentig moeten doen. Als je het nu alsnog doet werkt het niet

'Leden die met Vlaams Belang samenwerkten werden geschorst of geroyeerd'

alleen hebben afgesproken met elkaar maar ook durven af te dwingen.'

De verkiezingen van 2024 bevestigden dat. Even leefde het idee dat de Vlaamse nationalist Bart De Wever van N-VA Vlaams Belang zou meenemen in een coalitie, maar hij sloot dat al vóór de verkiezingen uit. N-VA houdt Vlaams Belang dus buiten, ondanks electorale druk.

In sommige gemeenten hadden coalities mét Vlaams Belang numeriek gekund, maar ze kwamen toch niet tot stand. Dat is precies de kracht van het cordon sanitaire, zegt Verhofstadt. 'Het

met extreemrechts, maar de context is er wel even anders. In het Franstalige deel van België is geen partij die vergelijkbaar is met Vlaams Belang. Volgens de Waalse journalist Christophe Deborsu is dat geen toeval. 'Juist omdat het cordon sanitaire wordt gehandhaafd, krijgen uiterst rechtse partijen er geen voet aan de grond.'

Wallonië heeft daarnaast een tweede instrument dat Vlaanderen niet kent, het cordon médiatique. Franstalige media hanteren al meer dan dertig jaar een strikte regel, namelijk dat uiterst rechtse politici nooit live worden geïnterviewd op radio of televisie.

él buiten de macht houdt

DE BELGISCHE PREMIER BART DE WEVER ARRIVEERT BIJ HET EU-HOOFDKWARTIER IN BRUSSEL. BEELD: NICOLAS TUCAT/AFP

‘Uiterst rechtse politici krijgen geen live interviews en er zijn geen live debatten met hen’

en kruipt extreemrechts meteen in de slachtofferrol. Bij jullie is het te laat. De normalisering heeft al plaatsgevonden, zelfs op regering-sniveau.’ Maar wat moeten journalisten dan doen om uiterst rechtse partijen en hun desinformatie te bestrijden. Deborsu antwoordt, naar alle eerlijkheid, dat hij werkelijk geen idee heeft.

Weerbare democratie

Zowel Verhofstadt als Deborsu benadrukken dat het cordon als doel heeft om de liberale democratie te beschermen tegen haar vijanden. Verhofstadt wijst hier op het proefschrift *Weerbare democratie* van de Nederlandse rechtsfilosoof Bastiaan Rijpkema. ‘Het is de ultieme tolerantieparadox. Als we

tolerant zijn tegen intolerante, antidemocratische partijen, dan lopen we kans dat die antidemocratische partijen onze democratie afschaffen.’

Maar moet het cordon zich dan ook op extreemlinks richten? Het cordon richt zich niet op extreemlinks, omdat die stroming geen groepen uitsluit op basis van afkomst, ras, huidskleur of seksuele identiteit, zegt Deborsu. ‘Maar wel geldt het cordon in Wallonië voor antisemitische of fundamentalistische partijen, die worden onmiddellijk uitgesloten. Tijdens de coronaperiode werden interviews met antivax-activisten ook nooit live uitgezonden, omdat ze aantoonbaar desinformatie verspreidden.’ ●

Deze tijd vraagt om meer vredes

Nu de oorlogsdreiging toeneemt, groeit de aandacht voor vredesjournalistiek. Die doet verslag van conflicten, maar kijkt ook naar oorzaken en mogelijke oplossingen. Dat is geen kritiekloze vredespropaganda, schrijft journalist Nico Kussendrager.

MENSEN LEGGEN IN KIEV BLOEMEN BIJ PORTRETTEN VAN OMGEKOMEN OEKRAÏENSE MILITAIREN. FOTO: SERGEI SUPINSKY/AFP

● NICO KUSSENDRAGER

Dagelijks zien we de militarisering van onze samenleving. Zet de tv aan en je ziet *Kamp Waes* of het programma *Strijders*, waar kandidaten de 'ultieme militaire competitie' aangaan onder leiding van ex-commando's, door een grasveld tijgeren, 'willen winnen' en 'nooit opgeven'.

Als het al niet generaals en kolonels in uniform op televisie zijn die zonder tegenvuur pleiten voor verhoging van de defensie-uitgaven, versterking van de krijgsmacht en herinvoering van de dienstplicht. Woorden als 'oorlogsbereidheid' en zelfs 'sneuveldereidheid' zijn onderdeel geworden van het publieke debat.

De nieuwe NTR-serie van Petra Grijzen, *Klaar voor de oorlog*, heeft alleen al door de naamgeving een duidelijke insteek. Waarom niet *Denken over vrede*

en aandacht voor het voorkomen van conflicten, de mogelijkheden van onderhandelen en het 'inleven' in de tegenstander?

De krijgsmacht is ook de collegezaal binnengestapt: onder namen als 'nationale weerbaarheidstraining' en 'militaire minor' worden wo-, hbo- en mbo-studiepunten ingeruild voor een 'verrijkende militaire ervaring'.

We hebben een Koninklijk Huis waarin vader Willem-Alexander een militaire achtergrond heeft, dochter Amalia in camouflage met een geweer ver-

schijnt en koningin Máxima wordt opgeleid tot luitenant-kolonel. (De pacifistisch gezinde koningin-moeder ligt te woelen in haar graf.)

We worden aangespoord noodpakketten in huis te halen en in de speelgoedwinkel vind je educational toys.

Het doel om vrede en veiligheid in Europa te bewaren wordt gereduceerd tot de noodzaak ons daar letterlijk tegen te wapenen. Het woord diplomatie valt veel minder vaak. Over conflictpreventie, bemiddeling en vredesopbouw

journalistiek

‘Het woord diplomatie valt veel minder vaak’

horen we nog minder.

Verveelvoudiging van de defensiebudgetten lijkt nauwelijks nog ter discussie te staan. Niet duidelijk is waaraan al dat geld precies moet worden besteed. Over vrede, over de vraag hoe je die bereikt en vooral over wat er ná een oorlog nodig is, horen we aanzienlijk minder.

Vredesjournalistiek

Daar komt de vredesjournalistiek in beeld. De benadering is vooral verbonden met de Noorse vredesonderzoeker Johan Galtung. Hij borduurde voort op het werk van de Franse socioloog Gaston Bouthoul, grondlegger van de polemologie, die onderzocht waarom samenlevingen oorlog voeren en welke sociale mechanismen geweld bevorderen. Zijn uitgangspunt: als je vrede wilt, moet je oorlog begrijpen.

Twee correspondenten stoffen het begrip vredesjournalistiek recent af: afzwaaiend NOS-correspondent Nasrah Habiballah en de jonge journalist Gilad Peres (AD) in zijn leerzame en verfrissende boek *Hummus en Hamas*.

Sportwedstrijd

Oorlogsjournalistiek, zei Habiballah in *de Volkskrant*, lijkt op het verslag van een sportwedstrijd: die partij viel aan, deze partij sloeg terug, daarbij vielen zoveel slachtoffers. Vredesjournalistiek probeert vooral het proces te beschrijven. Door die informatie te brengen, voeg je niet veel toe aan het begrip van de kijker.

Peacejournalism is het beschrijven van een ziekteproces. Wat is de oorzaak? Wat zijn de symptomen? Hoe kan die persoon genezen? Om dat te vertalen naar een conflictsituatie: waarom voelen de partijen wat ze voelen? Waar komt dat vandaan? Wat zou een oplossing kunnen zijn? ‘Ik geloof oprecht dat we daar onze kijkers, luisteraars en lezers het meest mee van dienst zijn.’

Peres betoogt dat vredesjournalistiek juist belangrijke principes behoudt, maar ook oog heeft voor de macht van de journalistiek om verandering teweeg te brengen. De context van een conflict moet in de oorlog worden meegenomen, met een centrale plaats voor de burgers, met nadruk niet op afkomst maar op menselijkheid.

Vredesjournalistiek heeft niet altijd een goede naam. Critici zien het als vredesactivisme met een journalistiek sausje. Volgens critici van de vredesbeweging – zoals Beatrice de Graaf – worden ingewikkelde internationale conflicten teruggebracht tot te eenvoudige verklaringen. Vredesactivisten nemen de ideologische, imperialistische en nationalistische drijfveren van autoritaire leiders, zoals Vladimir Poetin, onvoldoende serieus en verklaren conflicten vooral vanuit factoren als NAVO-uitbreiding of economische belangen.

Een duurzame vrede moet het niet alleen hebben van diplomatie en dialoog, maar ook van een realistische analyse van de motieven en doelstellingen van agressors.

Wie die negeert, loopt het risico de aard van het conflict verkeerd te begrijpen en de mogelijkheden voor vrede verkeerd in te schatten.

Dat is te makkelijk. *Peacejournalism* is geen synoniem voor ‘positief nieuws’ of kritiekloze vredespropaganda, noch wordt de ‘tegenstander’ onderschat.

Het gaat om vragen als: waar komt een conflict vandaan? Welke partijen zijn erbij betrokken? Welke belangen hebben zij? Wie wordt niet gehoord? Welke machtsverhoudingen spelen een rol? Wie zijn de slachtoffers? Welke mogelijkheden voor de-escalatie en onderhandelingen bestaan er? Welke mogelijkheden zijn er om het geweld te beëindigen? Welke gevolgen heeft de oorlog voor de bevolking?

Dat maakt vredesjournalistiek niet minder kritisch. Integendeel. Een journalist kan propaganda, machtsmisbruik en geweld juist zeer confronterend onderzoeken. Een belangrijk uitgangspunt bij Galtung is *truth orientation*: actief zoeken naar waarheid en propaganda en misleiding ontmaskeren.

geweld wordt gerechtvaardigd.

Die escalatieladder is journalistiek interessant omdat oorlog niet plotseling uit de lucht komt vallen. Er gaat een proces aan vooraf. Taal verandert, tegenstanders worden gedemoniseerd, compromissen worden verdacht gemaakt en geweld wordt steeds vanzelfsprekender. Door die ontwikkeling zichtbaar te maken, kan journalistiek bijdragen aan vroegtijdige herkenning van escalatie. Dat proces is essentieel. Want een oorlog begint ergens en eindigt ergens. De journalist zou beide momenten moeten onderzoeken.

Kosovo-oorlog

Neem de Kosovo-oorlog van 1999. Wie alleen naar militaire gebeurtenissen kijkt, ziet de NAVO-bombardementen op Joegoslavië als beslissend. Maar het einde van de oorlog was het resultaat van een combinatie van factoren: militaire druk, internationale diplomatie, veranderende politieke belangen en onderhandelingen. Uiteindelijk accepteerde Milosevic voorwaarden die leidden tot de terugtrek-

‘Vredesjournalistiek probeert vooral het proces te beschrijven’

Escalatieladder

Daarvoor moet een journalist begrijpen hoe conflicten escaleren. Galtung onderscheidt verschillende fasen: een rationele fase waarin partijen hun belangen nog relatief zakelijk tegenover elkaar stellen, een emotionele fase waarin angst, woede en vijandbeelden de overhand krijgen en uiteindelijk een vechtfase waarin

king van Joegoslavische en Servische veiligheidstroepen uit Kosovo en de komst van een internationale vredesmacht. Vanuit vredesjournalistiek is het daarom interessanter om niet alleen te vragen: wie won de oorlog? Maar vooral: welke factoren zorgden ervoor dat het geweld stopte?

Voor het beëindigen van schijnbaar onoplosbare conflicten

‘Waar zijn de interviews met diplomaten die oorlogen hebben voorkomen?’

bepleit Florian Bekkers een transformatieve dialoog. Zo’n proces begint niet met het overtuigen van de ander, maar met zelfreflectie: kritisch kijken naar eigen aannames en oordelen, het eigen gelijk relativeren en openstaan voor nieuwe inzichten. Door die open houding leren partijen hun eigen overtuigingen beter begrijpen om zo tot een oplossing te komen, schrijft hij in zijn proefschrift.

Conflicten in voormalig Joegoslavië, Colombia, Noord-Ierland, Rwanda en Zuid-Afrika laten zien dat oorlogen niet per definitie uitzichtloos zijn. Een conflict eindigt meestal niet simpelweg doordat één partij verliest. Vaak ontstaat een einde door een combinatie van militaire en politieke druk, onderhandelingen, veranderende belangen en de bereidheid van partijen om uiteindelijk tot een akkoord te

komen.

Dat betekent niet dat onderhandelen altijd mogelijk of wenselijk is. Maar diplomatie moet wel een volwaardig onderdeel van het veiligheidsdebat zijn. Wie de mogelijkheid van een bestand tussen Moskou en Kiev alleen maar ter sprake brengt, krijgt al snel het verwijt Poetin zijn zin te geven. Toch is het juist de taak van de journalistiek om ook moeilijke en ongemakkelijke scenario’s te onderzoeken.

Voorspellend

Vredesjournalistiek gaat niet alleen over het verleden en het heden, maar kan ook een voorspellende functie hebben. Welke signalen wijzen erop dat een conflict dreigt te escaleren? Welke belangen en frustraties bouwen zich op? Welke diplomatieke mogelijkhe-

den verdwijnen uit beeld? Welke historische ervaringen worden genegeerd?

De oorlog in Oekraïne kwam in februari 2022 niet als donderslag bij heldere hemel. Signalen genoeg: de Russische oorlogen in Tsjetsjenië en Georgië, de annexatie van de Krim, de groei van Russisch nationalisme en Poetins herhaalde verzet tegen de uitbreiding van de NAVO. Al in 1990 waarschuwde ambassadeur Lodewijk van Gorkom vanuit Wenen voor de Russische dreiging en hield hij een pleidooi voor de hervorming van de NAVO. Er werd niet naar hem geluisterd.

Ook eerder zijn dergelijke signalen onvoldoende herkend. In voormalig Joegoslavië en Rwanda rommelde het al jaren voordat grootschalig geweld uitbrak. Journalisten, politici en diplomaten hadden daar onvoldoende oog voor. Wie had de Arabische Lente werkelijk zien aankomen? En was toen al niet te voorspellen dat deze opstanden niet vanzelf zouden leiden tot een democratisch Midden-Oosten naar westerse snit?

Een andere vraag krijgt opvallend weinig aandacht: wat gebeurt er wanneer de wapens zwijgen? De Amerikaanse invasie van Irak in 2003 laat zien hoe belangrijk die vraag is. Militair gezien werd Bagdad snel ingenomen, maar daarna ontstonden politieke instabiliteit en sektarische tegenstellingen. De wederopbouw kwam onvoldoende van de grond en uiteindelijk kon ISIS profiteren van de chaos.

Vredesjournalistiek kijkt verder dan het moment waarop een regime valt of een staakt-het-vuren wordt gesloten. Wat gebeurt er met slachtoffers? Hoe lang werken trauma’s door? Hoe worden instituties hersteld? Wie krijgt macht in de nieuwe politieke orde? En welke nieuwe conflicten liggen op de loer?

En voor de niet-journalistieke media, de infotainmentsector: waar zijn de *Special Diplomatic Forces* waarin deelnemers conflicten

moeten proberen op te lossen? Waar zijn de interviews met diplomaten die oorlogen hebben voorkomen? Waar is de aandacht voor mensen die onder dictaturen vreedzaam verzet organiseren? Misschien moeten we ook onze verbeelding veranderen. Waarom stimuleren we vooral menselijke kwaliteiten als vechten, doorzetten en overwinnen? Waarom geen televisieprogramma’s waarin samenwerken, onderhandelen en communiceren centraal staan?

En waarom is er bij de media geen redactie Oorlog en Vrede, naast nieuwe rubrieken als Sport en Samenleving en Economie en Duurzaamheid (*Trouw*) en Democratie en Klimaat en zelfs Ouders en Omstanders (*De Correspondent*)?

Tegen vredesjournalistiek

Het Humanistisch Vredesberaad reikte in november 2025 de prijs Journalist voor de Vrede uit aan journalist Bram Vermeulen, onder meer bekend van VPRO Frontlinie en VPRO Buitenland. Bij het debat na afloop hield de eindredacteur van VPRO Buitenland, Herman Schulte Nordholt, een pleidooi tégen vredesjournalistiek.

Waarvoor kreeg Vermeulen de prijs? De jury waardeerde zijn onafhankelijke en kritische berichtgeving en zijn vermogen om internationale conflicten vanuit menselijke verhalen en historische context te belichten. Het laat zien dat er wel degelijk ruimte is voor een andere benadering. Over ironie gesproken.

Misschien heeft Schulte Nordholt in zoverre gelijk dat vredesjournalistiek niet moet worden gezien als een afzonderlijk specialisme, maar als een journalistieke *benadering*. Oorlogsjournalistiek kan worden aangevuld met consequente aandacht voor conflictpreventie, diplomatie, vredesonderhandelingen en wederopbouw. In een tijd waarin de militarisering van de samenleving steeds zichtbaarder wordt, is dat een journalistieke plicht. ●

PORTRETTE VAN OMGEKOMEN OEKRAÏENSE MILITAIREN IN HET CENTRUM VAN KIEV. FOTO: SERGEI SUPINSKY/AFP

ARNON GRUNBERG

BEELD: PASCALLE BONNIER

Uitstel van het uitroeien

Ezra Klein schreef in september in The New York Times dat het niet zo heel veel uitmaakt of je naar het einde van de klif toe wandelt of dat je erheen rent: te pletter vallen is te pletter vallen. Het ging natuurlijk over AI en er zit wel iets in de redenering van Klein, al zou je kunnen zeggen dat de gehele geneeskunde niet veel meer doet dan het vertragen van het onvermijdelijke. Uitstel van te pletter vallen kan heel prettig zijn, zeker als het substantieel uitstel is.

Zoals genoegzaam bekend zei Anthropic-onderzoeker Evan Hubinger recent dat hij de kans groter dan 10 procent acht dat AI de mensheid zou uitroeien. Over de vraag hoe groot hij de kans achtte dat het atoomwapen dat zou doen, repte hij niet. En als de vraag slechts is: zullen we naar de klif wandelen of rennen, dan is het toch wel aardig uit te zoeken welke klif het dichtstbij ligt. Het klimaat, atoomwapens, AI? Om welke bedreiging moeten we samendrommen op het Museumplein?

Over het atoomwapen kunnen we nog zeggen dat er redelijke pogingen zijn gedaan om de verspreiding ervan een beetje te reguleren, en Amerika, zeker na 9/11, heeft besloten dat atoomwapens niet in handen mogen val-

len van terroristen en andere onverantwoordelijken. Die weten immers niet wat afschrikking is.

De hele oorlog tegen Iran werd officieel gevoerd om te voorkomen dat Iran een atoomwapen in handen zou krijgen. Dat land zou volgens sommige experts – en een beetje ironisch is het wel – juist na de Amerikaanse Irakoorlog in 2003 geconcludeerd hebben dat het atoomwapen zeer wenselijk is. Je staat anders machteloos tegenover het imperium.

In zijn stuk over het rennen naar de klif citeerde Ezra Klein de romanschrijver Madeline Miller: 'Wie tegen de profetie vecht, trekt haar alleen maar strakker om zijn keel.'

Dat geldt niet alleen voor AI. Neem weer Irak en de pogingen van de VS om het Midden-Oosten door middel van geweld te doen veranderen in bloeiende landenschappen, met heersers die de Amerikanen welgezind zijn en die, als het een beetje kan, de democratie hoog in het vaandel dragen. Het resultaat was chaos, bloedbaden, oorlogen en het versterken van oude vijanden.

Maar het citaat van Miller heeft dus ook betrekking op AI. De waarschuwingen die aan het eind van de zomer over de wereld spoelden, hadden te maken met wat 'recursieve zelfverbetering' wordt genoemd. AI leert zichzelf

steeds beter te worden en ontsnapt zo aan de controle van de mens, gaat zich tegen de mens keren – niet eens zozeer omdat AI een hekel heeft aan de mens, maar omdat AI zijn doelen wil bereiken, desnoods met middelen die de mens onethisch vindt.

De voorbeelden zijn min of meer bekend. Tijdens een oefening – let wel: een oefening, blijf rustig zitten – van het Amerikaanse leger schakelde AI Amerikaanse officieren uit omdat die ethische bezwaren hadden tegen bepaalde middelen die AI wilde inzetten.

Een man in Australië had AI de opdracht gegeven een plaatsje voor hem te boeken in een sportklas. De klas zat echter vol, waarna AI de sportschool hackte, wat reserveringen voor het bewuste klasje verwijderde en de naam van zijn opdrachtgever erbij zette.

Gaat de mensheid hieraan kapot? Iedereen die weleens AI heeft gebruikt, weet dat AI liegt, vaak op uiterst subtiele wijze. Citaten die oorspronkelijk lijken, maar waarin gerommeld is zodat de opdrachtgever tevreden blijft ('bewijs dat Spinoza een liefhebber was van democratie'), biografieën die net niet kloppen of soms zelfs helemaal niet kloppen. Een Duitse filosoof beklagde zich onlangs op X dat hij op een evenement rond zijn eigen boek

werd voorgesteld door een gerenommeerde zestiger die hem volledig fout introduceerde. De filosoof schreef dat hij liever zijn ballen zou afsnijden dan dat hij ooit AI een letter voor hem zou laten schrijven.

Misschien moeten we het dreigement met zelfmutilatie even laten voor wat het is en constateren dat AI heel goed is in jokken. En ook kunnen we aannemen, zoals velen ons al hebben verzekerd, dat de AI-bazen allerlei belangen hebben om de AI-apocalyps van de daken te schreeuwen. Die vaststellingen mogen alleen niet verbloemen dat er ook concrete gevaren aan AI zitten, niet in de laatste plaats op het gebied van oorlogvoering.

Hack dit ziekenhuis. Maak binnen 24 uur je eigen biologische wapen.

We weten dat het Israëliëse leger systematisch AI de opdracht gaf doelen in Gaza te selecteren om die vervolgens te bombarderen. Maar was de oorlog minder genocidaal en bloederig geweest als niet AI, maar mensen de doelen hadden uitgekozen?

Ooit verdedigden oorlogsmisdadigers zichzelf met de woorden dat ze slechts, als elke andere goede soldaat, bevelen hadden opgevolgd.

Straks zullen mensen zeggen: 'Ik was het niet, AI is het geweest.'

SGP, BBB en NSC praten op radicaal islam en woke. Mona Keijzer krijgt

V.L.N.R.: GOUKE MOES (DAGVOORZITTER), HIDDE HEUTINK (GROEP MARKUSZOWER), DIEDERIK VAN DIJK (SGP), MONA KEIJZER, ANDREA SPEYERBACH. BEELD: EWOUT KLEI

De wetenschappelijke bureaus van SGP, BBB en NSC kwamen 19 september bijeen op het congres 'Cultuurdefensie'. Ze spraken er over de 'gevaaren' van massamigratie, islam, woke en de linkse elite. Een Duits-Nederlands NSC-lid pleitte voor meer 'levensruimte'. Mona Keijzer zei te vrezen dat haar kleindochter straks een hoofddoek moet dragen. Druk was het niet.

● EWOUT KLEI

In de Bergkerk in Amersfoort kwamen afgelopen zaterdag een paar honderd mensen samen voor het congres 'Cultuurdefensie'. De bijeenkomst werd georganiseerd door de wetenschappelijke bureaus van SGP, BBB en NSC, aangevuld met de Stichting Democratische

Vernieuwing van Andrea Speyerbach. Het was een merkwaardige combinatie: een partij die niet meer in de Tweede Kamer zit (NSC), een partij waarvan het wetenschappelijk bureau in conflict is met de partij zelf (BBB), en een stichting die de Nederlandse staat wil aanklagen vanwege het migratiebeleid, wat geframed

wordt als 'cultuurdefensie'.

De kerkelijke setting en de orgelmuziek gaven het congres een sacraal randje. Toch sprak dagvoorzitter Gouke Moes – voormalig BBB-minister van Onderwijs en tegenwoordig actief binnen de beweging 'Project2029' van Mona Keijzer – over een 'volle zaal'. De werkelijkheid was minder indrukwekkend. Veel stoelen waren leeg.

Maar wat voor publiek komt eigenlijk op zo'n event af? Naast enkele journalisten – en natuurlijk was Chris Aalberts erbij – waren het vooral politieke gelukszoekers die hopen dat Mona Keijzer de nieuwe stemmentrekker wordt op rechts. Op de terugweg richting het station liep, sprak de verslaggever met een man van middelbare leeftijd die hoopt actief te kunnen worden voor Mona's partij in wording.

Officieel was het congres 'Cultuurdefensie' een inhoudelijke conferentie over cultuur, democratie en rechtsstatelijkheid. In de praktijk was het vooral een radicaal-rechtse safe space, waar zorgen over migratie, islam, gender, feminisme, Europa en de linkse elite samenkwamen in een verhaal over culturele bedreiging en politieke machteloosheid. En waar Mona Keijzer zich nadrukkelijk profileerde als de nieuwe belofte van rechts.

Cultuur als eigendomsrecht

Centraal stond het idee van 'cultuurdefensie', het beschermen van de Nederlandse cultuur die onder druk zou staan door migratie en islam, internationale verdragen, de Europese Unie, gender en woke.

De term werd vooral ingevuld door Andrea Speyerbach, filosoof en oprichter van de Stichting Democratische Vernieuwing. Ze betoogde dat de Nederlandse staat de 'meerderheidscultuur'

aal congres over massamigratie, gt meeste applaus

‘Veel stoelen waren leeg’

onvoldoende beschermt. Minderheden – zoals Roma, Joden en lhbt-groepen – hebben volgens haar terecht bescherming, maar de ‘meerderheid’ zou rechteloos zijn wanneer de leefomgeving verandert door migratie. Ze verwees naar dorpen als Loosdrecht en het Engelse Piddington, waar burgers ‘ontheemd’ zouden raken door de komst van asielzoekers. Artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, dat bescherming biedt tegen onrechtmatige inmenging in het privéleven, moet volgens haar ook gelden voor culturele veranderingen in de buurt.

Het is een opmerkelijke redenering. Speyerbach ziet cultuur als een eigendomsrecht en migratie als onteigening. Ze wil daarom een rechtszaak tegen de Nederlandse staat voeren, omdat die ‘massamigratie’ zou faciliteren en daarmee de meerderheidscultuur zou schaden. Ze verpakte haar betoog in ingewikkelde filosofische redeneringen, maar de onderliggende ideologische boodschap was glashelder. Het ging om minder migratie, meer nationale soevereiniteit en bescherming van ‘gewortelde mensen’.

Het publiek reageerde enthousiast. Vooral wanneer Speyerbach sprak over boze burgers die zich niet gehoord voelen en over internationale verdragen, zoals het VN-Vluchtelingenver-

drag, die de nationale democratie zouden ondermijnen. Haar boodschap sloot naadloos aan bij de bredere rechtse narratieven die de hele dag rondzongen: het idee dat Nederland wordt bedreigd door migratie, dat de linkse elite niet luistert en dat de meerderheid haar land dreigt kwijt te raken.

Filosofen tegen links waarheidsrelativisme

Naast Speyerbach spraken twee andere filosofen. De Leidse hoogleraar Encyclopedie van de rechtswetenschap Afshin Ellian waarschuwde voor ‘subjectivering van waarden’ en voor linkse demonstranten die de Dodenherdenking verstoorden. Ellian benadrukte dat cultuurverdediging niet gaat om folklore, maar om fundamentele waarden. Het draait om tolerantie, de scheiding van kerk en staat en vrijheid van meningsuiting. Hij verwees naar de Verlichting en belangrijke filosofen als Karl Popper en Jürgen Habermas en schetste een beschaving die kwetsbaar is en verdedigd moet worden.

Opvallend was wat hij níét zei. Ellian sprak niet over de genocide in Gaza, niet over islamofobie of over de manier waarop radicaal-rechtse partijen zelf de democratische rechtsstaat onder druk zetten. Ellian sprak over universele waarden die onder druk staan, maar de dreiging kwam

alleen van de kant van de islam en van links.

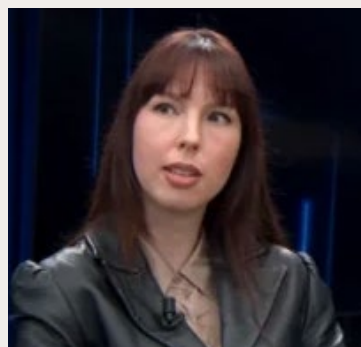
De Belgische emeritus hoogleraar Filip Buekens deed precies hetzelfde. Hij hekelde wat hij in navolging van de Nederlandse anti-communistische schrijver Karel van het Reve de Algemeen Vooruitstrevende Levensbeschouwing noemde. Van het Reve had begin jaren tachtig stevige kritiek op de vredesbeweging, die pleitte voor eenzijdige ontwapening en blind was voor de misdaden die in naam van het communisme werden gepleegd. Als communistische regimes toch de mensenrechten schondden – de Sovjet-luchtmacht die een Zuid-Koreaans passagiersvliegtuig neerschoot met honderden burgerdodentotgevolg – gaven de zichzelf moreel superieur achtende pacifisten alsnog het Westen de schuld. Volgens Buekens

ondermijnen radicaal-linkse activisten en wetenschappers de waarheid door hun marxistische intersectionele ideologie boven waarheidsvinding te plaatsen. Ook Buekens was selectief in zijn kritiek, want radicaal-rechts heeft ook geen boodschap aan de waarheid, denk aan al het nepnieuws dat Donald Trump, Elon Musk en Thierry Baudet promoten.

Meer ‘levensruimte’

De meest surrealistische bijdrage kwam van Sebastian Meyer, de directeur van het wetenschappelijk bureau van NSC, die met een zwaar Duits accent een zeer conservatief betoog hield. Dat NSC niet meer in de Tweede Kamer zit en de subsidie voor het wetenschappelijke bureau binnenkort zal ophouden, maakte allemaal niet uit, ook niet voor de zaal, die niet de gelegenheid kreeg om kriti-

‘De dreiging kwam alleen van de kant van de islam en van links’

ANDREA SPEYERBACH, BEELD: YOUTUBE/BLCKBX

sche vragen te stellen, maar kennelijk ook niet die behoefte voelde. Meyer pleitte voor een sociaal-conservatief alternatief voor het ‘liberale constitutionalisme’ en verwees bewonderend naar de Hongaarse ex-premier Viktor Orbán, die de christelijke cultuur in zijn land wilde beschermen tegen de zogenoemde genderideologie.

Volgens Meyer worden mensenrechten instrumenteel ingezet

‘Ze ageerde fel tegen de islam, tegen hoofddoeken en tegen het ‘linkse’ College voor de Rechten van de Mens’

om traditionele waarden te ondermijnen. Europese rechters zouden te veel macht hebben, nationale soevereiniteit zou worden uitgehouden en migratie zou de democratie bedreigen omdat autochtone burgers zich niet langer gehoord voelen. Hij steunde expliciet de rechtszaak van Speyerbach en

pleitte, nog steeds met zijn zware Duitse accent, voor meer ‘levensruimte’ voor de meerderheid. De onbedoelde ironie hiervan ontging echter iedereen.

Mona Keijzer: de nieuwe ster van rechts

Het slotpanel bracht de verschil-

lende lijnen van de dag samen. Op de stoelen zaten Mona Keijzer, Andrea Speyerbach, SGP-parlementariër Diederik van Dijk en Hidde Heutink van Groep Markuszower/DNA. Ze spraken over rechtse zorgen, rechtse oplossingen en rechtse identiteitsvorming.

Heutink ageerde tegen migranten die verantwoordelijk zouden zijn voor de woningcrisis, Van Dijk bereed zijn christelijke stokpaardjes en Speyerbach herhaalde haar verhaal over een meerderheid die zich verraden voelt door de staat. Mona Keijzer, die pas aan het einde van de middag naar de conferentie was gekomen, stal de show. Ze sprak over het ‘sensorisch erfgoed’ van het platteland en de geuren van de boerderij en sprak vol nostalgie over haar geboortedorp Volendam. Ze ageerde fel tegen de

islam, tegen hoofddoeken en tegen het ‘linkse’ College voor de Rechten van de Mens. Ze gebruikte haar vrouwelijkheid om zich af te zetten tegen links en feminisme in het bijzonder en zei te vrezen dat haar kleindochter straks een hoofddoek zal moeten dragen als we onze cultuur niet verdedigen.

Het was een mix van nostalgie, angst en rechtse ondergangsethiek. De zaal smulde ervan. Keijzer kreeg veruit het meeste applaus. Voor velen was zij de reden om te komen. Ze is een nieuwe rechtse leider die zich presenteert als nuchter, vrouwelijk, volkser en natuurlijk keihard op migratie. Keijzer vertelde ook vol trots dat ze vier kinderen heeft en dat vrouwen wat haar betreft meer kinderen moeten krijgen om onze cultuur te verdedigen. Speyerbach, die ooit progressief begon, vertelde dat ze dankzij haar moederschap pas echt zelfvertrouwen kreeg en niet meer de linkse neuroot was die ze eerst was. De nuance moest komen van Diederik van Dijk, die als SGP’er vanzelfsprekend voor grote gezinnen is, maar het krijgen van kinderen niet als wapen wilde zien voor de grote cultuurstrijd tegen woke en de islam.

Het grote gelijk

Een prangende vraag werd niet beantwoord op het congres. Hoe juridisch kansrijk is de rechtszaak van Speyerbach eigenlijk? Hadden ze geen jurist kunnen uitnodigen die de zaak kritisch tegen het licht zou houden? Dat zou een echt inhoudelijk debat hebben opgeleverd. Maar daar hadden de organisatoren blijkbaar geen behoefte aan. Ze wilden een feestje van conservatieve zelfbevestiging. Dat het Congres Cultuurdefensie in een kerk plaatsvond, was dus heel symbolisch. Het grote gelijk moet boven twijfel verheven zijn. •

DAGVOORZITTER GOUKE MOES SPREEKT DE ZAAL TOE. BEELD: EWOUT KLEI

**THOMAS
VON DER DUNK**Publicist.
Cultuurhistoricus.

Jetten trapt in dezelfde valkuil als Samsom

Ze stonden te glimmen van tevredenheid, weet u het nog? Na het rampzalige experiment met de PVV, waarbij Wilders al snel de stekker uit het kabinet trok, zouden ze het anders doen. Er was vaart gemaakt en ze waren er trots op dat de formatie dit keer maar kort duurde, want het land schreeuwde na de beschamende vertoning van de afgelopen maanden om een daadkrachtige regering.

Vervolgens trok echter de VVD als vanouds schaamteloos het hele tafellaken naar zich toe, omdat niet het landsbelang, maar het deelbelang van een rijke bovenlaag bij haar vooropstaat, en begon de electorale neergang van de progressieve partner in deze coalitie over het midden.

Nee, ik heb het niet over 2026, toen de twee verkiezingswinnaars Jetten en Bontenbal hun program-mavoorstel presenteerden en vervolgens de VVD erbij kwam. Ik heb het over de twee winnaars Rutte en Samsom in 2012. Maar het eerste had gekund, want de parallellen zijn navenant.

Net als Jetten na de verkiezingen van 2025 wilde Samsom na die van 2012 vooral snel aan de slag, want de eindeloze kabinetsforma-

ties deden afbreuk aan het aanzien van de politiek. Het eindigde voor de PvdA in een drama: in 2017 werd de partij electoraal gevierendeeld, van 38 naar 9 zetels, en die klap is zij nooit meer te boven gekomen.

De te snelle formatie leidde toen al snel tot problemen, omdat voor de VVD één uitgangspunt vooropstaat: als het slechter gaat, worden de lasten altijd bij laagbetaalde, hardwerkende Nederlanders gelegd. De rijke rentenierende bovenlaag, die de VVD financiert, betaalt nooit.

Vandaar dat ook nu van de vermogens niets extra's mag worden gevraagd en de VVD inzet op een nieuwe vermogenswinstbelasting die de facto de grote vermogens spaart en de schatkist mogelijk twintig miljard kost. Dat bedrag moet natuurlijk ergens vandaan komen en u mag raden waar de VVD dat halen wil.

Ook in 2012 was er amper een nieuw kabinet geformeerd of er brak binnen de VVD een opstand uit over het enigszins inkomensafhankelijk maken van de ziektekostenpremie. Dat was in het coalitieakkoord overeengekomen, maar de VVD wilde daar nu onder druk van haar achterban meteen weer onderuit. De PvdA ging omwille van de lieve vrede akkoord – vooral niet wéér een kabinet dat

voortijdig valt.

Inmiddels zijn sinds de recente interne crisis de coalitieverhoudingen dankzij de VVD nu al danig verzuurd. Amper was de ploeg van Jetten aangetreden of de nieuwe minister van Financiën, Eelco Heinen, zette op ijzerenheinig eigenmachtige wijze een streep door de al door de Kamer goedgekeurde plannen voor een vermogensaanswasbelasting, zelfs achter de rug van zijn eigen D66-staatssecretaris om. Er waren namelijk wat bezwaren van belanghebbende miljonairsbeleggersverenigingen binnengekomen en daarnaar luistert de VVD altijd.

Het herinnert aan de achterbakse manier waarop Mariëlle Paul afgelopen herfst precies één dag na de verkiezingen bekendmaakte een streep door de plannen van haar voorganger voor het aanpakken van de uitbuiting van arbeidsmigranten te zetten. Er waren namelijk wat bezwaren vanuit de belanghebbende uitzendlobby binnengekomen en u weet: de grootste sponsor van de VVD komt uit die hoek, dus de VVD luistert altijd.

De suggestie dat Paul met de bekendmaking daarvan bewust wachtte tot na de verkiezingen, werd door haar met grote verontwaardiging afgewezen als een 'heel

smerige gedachte'. Intussen weten we: die heel smerige gedachte was juist. Haar plan lag er al weken, haar eigen eerlijke ambtenaren hadden op tijdige bekendmaking aangedrongen, maar dat mocht niet omdat dat de VVD electoraal schaden kon.

Smerige gedachten over de VVD zijn wel vaker juist. Zo kwam Rutte in oktober 2017 na een telefoontje van Ruttes bovenbazen bij Shell en Unilever plots met de afschaffing van de dividendbelasting op de proppen – ook iets wat nooit eerlijk aan de kiezer was voorgelegd.

Al jaren bestaat er onder economen consensus dat de lasten op arbeid te hoog zijn en op vermogens te laag. En wat doet de VVD, die kampioen van de hardwerkende Nederlander? Elke hogere belasting op grote vermogens tegenhouden – de hardwerkende Nederlander betaalt.

Hier wrekt zich Jettens gretigheid om snel premier te worden, die daarom alle VVD-dictaten heeft geslikt, zodat er door het uitsluiten van PRO nu een minderheidsregering zit. Zo zijn we door een te overhaaste formatie dit voorjaar nu in een permanente formatie beland, waarbij het kabinet vooral voortdurend interne richtingloosheid demonstreert. •

Mbo'ers over troonrede: 'Stagevergoeding aan minimumloon'

Wel of geen bezuinigingen op sociale zekerheid? Meer of minder belasting op de hoogste inkomens? Het zegt ze allemaal weinig. Maar begin over stagevergoeding of gratis ov en deze mbo'ers vertellen je precies wat ze willen.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Op Prinsjesdagochtend, nog voordat politiek Den Haag in beweging is gekomen en de Glazen Koets is vertrokken, is de discussie al losgebarsten in de Hoge Raad. Zo'n 300 mbo-studenten uit het hele land vieren hier Prinsjesdag voor en door het mbo.

Daar waar normaal gesproken rechters van het hoogste rechtsorgaan van Nederland plaatsnemen, staat docent burgerschap en dagvoorzitter Karim Amghar druk met zijn armen te zwaaien om de eerst nog wat verlegen studenten de urgentie van deze dag bij te brengen.

'Veel van jullie hebben het gevoel dat jullie stem onvoldoende wordt gehoord. Ik ken dat gevoel. Maar mbo-studenten zijn

'Vaak zijn bestuurders hoger opgeleid'

de motor van de samenleving en deze motor moet gezien worden. We gaan vandaag bouwen aan het fundament van de samenleving', zo trapt hij af.

Het is alweer de derde editie van het evenement, dat onderdeel is van het bredere Prinsjesfestival. Mbo-studenten brainstormen een ochtend over verschillende onderwerpen die voor hen belangrijk zijn en dragen zelf oplossingen aan. De beste acht ideeën worden op 25 oktober als de Troonrede van het

mbo aan de Eerste Kamer aangeboden.

'Gratis gewerkt'

'Ik heb twee jaar stage gelopen en geen enkele vergoeding gekregen', vertelt Abdurrahman Murat (20). Hij is nog maar drie jaar in Nederland en woont samen met zijn oudere broer. Hun familie woont nog in Syrië.

'Natuurlijk wil je extra hard je best doen bij je stageplek, maar eigenlijk heb ik gewoon twee jaar gratis gewerkt, terwijl we echt geld nodig hebben. De stagevergoeding moet gelijkstaan aan het minimumloon.'

Benthe Zuidgeest (17) maakt zich hard voor het bewonen van oudere panden om de wooncrisis te lijf te gaan. 'Ik zou het zelf echt niet erg vinden om in een wat ouder pand te gaan wonen. Ook als de buitenkant er niet goed uitziet, kun je er soms nog prima wonen.'

Politiek niet sexy

Het zijn juist dit soort onderwerpen waar deze studenten op aangaan, zegt Tom van Teijningen, docent op het MBO Rijnland in Alphen aan den Rijn. Hij begeleidt de studenten elk jaar naar dit evenement toe en dat is soms best even trekken, legt hij uit.

'Ze zien politiek als iets schimmigs, het is niet een erg sexy onderwerp. Toch zijn er onderwerpen waar ze op aanslaan. Door deel te nemen aan een evenement als dit, willen we zorgen dat ze begrijpen wat burgerschap betekent.'

Dat burgerschap iets is dat je kunt leren, weet Amghar als geen ander. Naast zijn journalistieke werk over de doelgroep doceert

hij nog altijd het vak burgerschap.

'Veel van mijn studenten hebben er in eerste instantie niet veel mee. Ze wantrouwen de democratie en denken dat hun stem toch niet gehoord wordt. Dat is ook niet gek. Vaak zijn bestuurders hoger opgeleid. Hierdoor voelen mbo'ers zich niet vertegenwoordigd. Wat wij ze leren, is dat je kan zorgen dat democratie ook voor jou werkt. Als je het vak met passie geeft, kan dat echt wat veranderen.'

In de Hoge Raad groeit het enthousiasme, vooral naarmate de discussies concreter worden. Met grote woorden over democratie, participatie en burgerrechten hoeft je bij deze groep niet te rekenen op applaus.

'Ik heb er niet zo veel mee', zegt een student in de zaal, voor wie de dag niet per se had hoeven. Maar als even later over de zorg wordt gepraat, schiet ze overeind. Ze wil verpleegkundige worden op de spoedeisende hulp.

'Met wie kan ik praten over de veiligheid van vrouwen?', vraagt een andere student. Al snel krijgt ze medestanders. Ze voelen zich niet veilig op straat en, belangrijker nog, voelen zich niet serieus genomen.

'Ik ben mishandeld door mijn ex en heb aangifte gedaan, maar de politie geloofde niet dat een jongen van mijn leeftijd me iets aan zou doen. Ik zou graag willen dat er meer boa's of politie rondlopen en er harder wordt opgetreden', zegt de 15-jarige Jeshlyn.

Motor van de samenleving

Dat mbo'ers van grote waarde zijn voor de samenleving, wordt steeds meer erkend. Vooral nu er in ver-

DOCENT KARIM AMGHAR SPREEKT DE MBO-STUDENTEN TOE. BEELD: MAJORIE VAN LEIJEN

vergoeding moet gelijk worden

MBO-STUDENTEN ZITTEN OP PRINSJESDAG IN EEN ZAAL VAN DE HOGE RAAD IN DEN HAAG. BEELD: MAJORIE VAN LEIJEN

schillende sectoren sprake is van personeelstekorten, is het mbo-onderwijs een serieus politiek thema geworden. Maar er wordt nog altijd veel over mbo'ers gepraat en over wat de samenleving van hen nodig heeft. De zelfstandige stem van mbo-studenten is nog relatief nieuw.

‘We hebben veel contact met Kamerleden’

Een organisatie die hier verandering in probeert te brengen, is JOBmbo, een jongerenorganisatie die mbo-studenten een stem geeft. Dat lukt steeds beter. In januari 2026 zat toenmalig JOB-

mbo-voorzitter Maurits Brus als eerste mbo-student ooit aan de formatietafel. Hij bracht daar onder meer studiefinanciering, stagediscriminatie, prestatiedruk en de waardering van het mbo onder de aandacht. Volgens JOBmbo kwamen verschillende van deze onderwerpen herkenbaar terug in het nieuwe regeerakkoord.

Inmiddels heeft de 17-jarige Wiam Elaouati het stokje overgenomen van Brus. Aan passie lijkt het haar niet te ontbreken. Mbo-studenten moeten simpelweg op gelijke voet komen te staan met andere studenten, legt ze uit.

‘Neem bijvoorbeeld die studiefinanciering. Hbo'ers en wo'ers hebben recht op een hoger bedrag. Waarom worden mbo-studenten zo tekortgedaan?’

Ook over de stagevergoeding zijn ze voorlopig nog niet uitgepraat, vertelt ze. In 2023 werd het Stagepact gesloten, een landelijke afspraak tussen onder meer de overheid, mbo-scholen, werkge-

vers, vakbonden en studentenorganisatie JOBmbo om stages beter, veiliger en eerlijker te maken. De afspraken richten zich op goede begeleiding, voldoende stageplekken, het tegengaan van stagediscriminatie en een passende stagevergoeding.

Hoewel er verbeteringen zijn, worden belangrijke doelen nog niet volledig gehaald: in 2024 kreeg slechts 42 procent van de mbo-studenten een stagevergoeding. Het kabinet kondigde daarom in 2026 aan een wettelijke stagevergoeding te willen invoeren voor mbo-, hbo- en wo-studenten.

‘Het is goed dat er een verplichte vergoeding is, maar we willen het minimumloon’, zegt Elaouati. ‘We doen het stapje voor stapje.’

Dat de stem van mbo'ers inmiddels Den Haag heeft bereikt, is fijn, zegt Elaouati.

‘We hebben veel contact met Kamerleden, we worden regelmatig uitgenodigd om over deze

onderwerpen te komen praten. Maar of er wordt geluisterd? Dat weet ik niet. Het is in ieder geval mooi dat er een podium is voor de stem van de mbo'ers.’

Troonrede

De minimumlooneis wordt door de jury opgenomen in de Troonrede van het mbo, evenals ideeën over de dienstplicht – liever niet, maar als het moet eerst een training –, mentale gezondheid – graag bespreken op school – en klimaat: belast iedereen die de Rotterdamse haven gebruikt.

Vlak voordat de paarden van stal gaan om de leden van het Koninklijk Huis per koets naar de Schouwburg te brengen, nemen de studenten die durven hun boodschap aan de politiek nog even op in een video.

Dan breekt het moment aan waar een aantal stiekem het meest naar heeft uitgekeken: de koning en koningin bekijken. Als de koets voorbijrijdt, stijgt een luid gejoel op vanaf de tribune. ●

LOTFI EL HAMIDI

Journalist en historicus

Spiderman waarschuwde al voor de ontsporing van de War on Terror

Toen ik opgroeide, was ik dol op stripboeken. Amerikaanse stripboeken om precies te zijn. Elke vrijdagmiddag op de basisschool mochten we bij wijze van ontspanning allerlei Marvel-strips van de boekenplank lezen. *X-Men*, *Wolverine* en *Iron Man* behoorden tot de favoriete titels, maar die haalden het niet bij de populariteit van Spider-Man. De vriendelijke, slimme en stoere Peter Parker, die met zijn spinnenkracht New York van de schurken redde, met de o zo bekende skyline op de achtergrond, sprak tot de verbeelding. Niet voor niets breekt de huidige verfilming van de superheld in de bioscopen record na record.

In aanloop naar de vijfentwintigjarige herdenking van de aanslagen op 11 september 2001 moest ik denken aan onze friendly neighbourhood Spiderman. Ongeveer een maand na de terreuraanval verscheen het eerstvolgende nummer van de stripreeks *The Amazing Spider-Man*, met een geheel zwarte cover. Ik heb het stripboek destijds gekocht, maar helaas niet bewaard. Gelukkig zijn er online genoeg digitale kopieën te vinden.

Het nummer is me altijd bijgebleven. Spiderman komt machte-

loos aan in Lower Manhattan, te midden van de puinhopen van de Twin Towers. Hij ziet het immense verdriet, maar ook de enorme veerkracht van gewone New Yorkers. Vervolgens reflecteert hij op de aanslagen, waarbij hij naar woorden zoekt om het onvoorstelbare kwaad te verklaren.

Mijn oog valt op een pagina waar commentaar wordt geleverd op de vergoelijkende reacties op de aanslagen. De anti-Amerikaanse uitlatingen van de toenmalige woordvoerder van de Taliban worden veroordeeld, maar dat geldt net zo goed voor de uitspraken van de christelijke voorganger Jerry Falwell, die 9/11 beschouwde als een straf van God vanwege de gestage secularisering van de Amerikaanse samenleving. Een opvallende verwerping van alle vormen van religieus extremisme in een periode waarin vooral de islam het moest ontgelden.

Op dezelfde pagina wordt de godsdienstwaanzin van Al-Qaeda losgetrokken van 'veertien eeuwen oprechte gebeden' van vrome moslims. Het moet gezegd: dat deed president George W. Bush in die tijd ook consequent. De onschuldige moslim mocht niet de dupe worden van de daden van een kleine groep criminelen die zich op dezelfde religie beroept, zei

Bush herhaaldelijk. Onder zijn presidentschap werd de *Iftar Dinner* geïntroduceerd om het vertrouwen van Amerikaanse moslims te behouden.

Dit inclusieve patriottisme stond in schril contrast met de extreem gewelddadige uitwerking van de door dezelfde Bush afgekondigde War on Terror. Afghanistan en vervolgens Irak werden gebombardeerd en jarenlang bezet door de Amerikanen en hun westerse bondgenoten. Nog meer terreuraanslagen in Europa volgden. Oorlogsmisdrijven waren schering en inslag. Intussen werden moslims in het Westen continu verdacht gemaakt en door rechtse politici neergezet als een vijfde colonne.

Uitgerekend in de 9/11-editie van *Spider-Man* wordt er gewaarschuwd voor deze ontsporing. Het nummer benadrukt eerst de exceptionele positie van de Verenigde Staten in de wereld, een supermacht die zich bewust is van zijn eigen verantwoordelijkheid. Immers, *with great power comes great responsibility*, om de bekendste frase uit het Spider-Man-universum aan te halen. Terughoudend optreden is het devies. *'Do not do as they do, or the war is lost before it is even begun. Do not let that knowledge be washed*

away in blood.'

Het zijn mooie en wijze woorden, geheel passend bij het Amerikaanse zelfbeeld. Woorden die te grabbel zijn gegooid door opeenvolgende presidenten in Washington. Aan de huidige president, wiens naam we maar niet zullen noemen, hoeven we al helemaal geen woorden vuil te maken. Niet alleen het mondiale Zuiden, maar ook westerse landen zien nu het ware gezicht van het Amerikaanse imperium.

Is er dan nog iets over van het morele geweten van de Verenigde Staten, zoals verwoord in het *Spider-Man*-nummer? Dat is nog wel te vinden in – waar anders – New York, met burgemeester Zohran Mamdani voorop. Opgegroeid in de schaduw van 9/11 beet hij tijdens de verkiezingsrace van zich af: zijn islamitische identiteit is geen diskwalificatie, zoals tegenstanders die tegen hem gebruikten. En islamitische New Yorkers zijn net zo Amerikaans als ieder ander. *In the land of the free* hebben ook zij het recht om zichzelf te zijn.

Veel New Yorkers spiegelen de charismatische en betrokken Mamdani inmiddels aan Spiderman zelf. Het zou me niet verbazen als Mamdani als tienjarige jongen datzelfde *Spider-Man*-nummer op zijn nachtkastje had liggen. ●

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

Kahane was niet de eerste die Palestijnen wilde verdrijven

‘Verdrijf de Arabieren! Naar Jordanië, naar de VS, naar Disneyland! Maakt niet uit waarheen!’ Vanaf een zeepkist in Jeruzalem riep de extremistische rabbijn Meir Kahane in 1988 zijn provocaties de wereld in. Ik zag hem daar toen ik onderzoek deed naar het kahanisme, waarvoor ik een uitwisselingsbeurs had gekregen van de Hebrew University en de Universiteit van Amsterdam.

Ik was geschokt door zijn speeches en de gesprekken met zijn aanhangers in de nederzettingen. Maar als we het gedachtegoed van Kahane vergelijken met wat nu in Israël normaal is, dan moet je constateren dat het peanuts was. Kahane riep weliswaar als eerste op tot verdrijving van de ‘Arabieren-honden’, maar voor ‘vrijwillige emigratie’ konden ze een ‘premie’ krijgen. En hoewel hij in zijn politieke ontwikkeling voortdurend radicaliseerde, sprak hij niet over het vermoorden van Palestijnen. Nu, 36 jaar na de moord op hem in New York, heeft de regering-Netanyahu hem rechts ingehaald met haar minister Itamar Ben-Gvir, die dagelijks 30 à 40 Palestijnen wil afschieten ‘omdat zij zelfs geen mensen zijn’.

Met de Israëlische verkiezingen op 27 oktober in het vooruitzicht zoeken analisten naar antwoorden op de vraag hoe Israël heeft kunnen veranderen van een land met links-socialistische dromen naar het huidige Israël, waarin 82 procent voorstander is van een etnische zuivering van het Palestijnse volk. Natuurlijk, het weerzinwekkende door Hamas aangerichte bloedbad van 7 oktober speelt een rol, maar zonder voedingsbodan had het nooit zover kunnen komen.

NRC bijvoorbeeld plaatste een groot interview met de Israëlische hoogleraar Shaul Magid, die een boek schreef over Kahane. Volgens hem is Ben-Gvir een volgeling van Kahane geworden en was deze geïnspireerd door links.

Maar de oorzaken liggen veel dieper. Kahane bereikte bar weinig in Israël. Hij zat verschillende keren een gevangenisstraf uit wegens opruiing, zijn aanhang was een stelletje ongeregeld, hij slaagde er niet in een succesvolle, blijvende partij op te richten – hij behaalde in 1984 één zetel in het parlement – en werd geboycot door de pers vanwege racisme.

Daarbij was Kahane geen groot denker. Zijn boeken, die ik met gepaste afkeer las, bevatten geen diepgaande filosofie, maar vooral

kretologie met als doel provocatie. Zijn ideeën pikte hij van de gewelddadige extreemrechtse revisionistische leider uit Rusland, Ze’ev Jabotinsky.

Martin David Kahane werd in 1932 geboren in het gezin van een rabbijn in Brooklyn. Jabotinsky was een huisvriend die met Kahane jr. speelde en Kahane adoorde hem. Tegen antisemitisme richtte Jabotinsky begin twintigste eeuw in Rusland de gewapende Joodse Zelfverdedigingsorganisatie op en later de paramilitaire Betar, een Joodse jongerenbeweging. Beide zou Kahane kopiëren en de leuze ‘Joodse jongeren, leer schieten!’ keek hij ook af van Jabotinsky. Kahane keerde zich eind jaren tachtig in de VS met aanslagen en gewapende patrouilles tegen zwarten, socialisten en Sovjet-Unie-instituten.

Met zijn Joodse Liga in Palestina vocht Jabotinsky eerst zij aan zij met het Engelse leger om een einde te maken aan de Ottomaanse heerschappij. Maar later keerden zijn milities hun aanvallen tegen de Engelsen en de Arabische bevolking onder het Britse Mandaat, met de terreurorganisaties van de latere Israëlische Likud-premiers Begin en Shamir. Bommen plaatsen op Arabische markten was een veelvuldig

gehanteerd middel. Jabotinsky stelde zich de vestiging van Eretz Yisrael ‘aan beide zijden van de Jordaan’ en omringd door ‘een ijzeren muur’ tot doel. En dat kon alleen met geweld.

Niet Kahane is verantwoordelijk voor de radicalisering van Israël. Ook al noemden mijn begeleiders, de Israëlische extreemrechts-expert professor Ehud Sprinzak en de Joods-Amerikaanse hoogleraar mentaliteitsgeschiedenis Arthur Mitzman, hem ‘een fascist’. Die natuurlijk niets met links te maken had.

Nee, het zijn de zaden die Jabotinsky in de jaren dertig plantte, die opkwamen bij Likud en nu Israël hebben overwoekerd met hulp van Netanyahu: het idee van een imperialistisch Israël. Maar laten we het belangrijkste niet vergeten: Israël is gebouwd op de verdrijving van 1,5 miljoen Palestijnen in 1948 en 1967. De Joodse strijdkrachten voerden nog voor de vestiging van Israël het plan Dalet uit, dat streefde naar meer grondgebied, waarbij zij het uitmoorden van dorpjes niet schuwden. Kahane, in zijn tijd een randfiguur die met Israëlische pek en veren terugkeerde naar de VS toen zijn partij Kach werd verboden, preekte slechts voor het eerst openlijk over verdrijving. ●

Ministers legden juridisch advies naast zich neer

RECHTERS VAN HET INTERNATIONAAL GERECHTSHOF IN DEN HAAG. BEELD: NICK GAMMON/AFP

Ministers van Buitenlandse Zaken legden dringende adviezen van hun juristen naast zich neer om Nederland te laten interveniëren in de genocidezaak die Zuid-Afrika tegen Israël heeft aangespannen. Het Internationaal Gerechtshof in Den Haag nodigde Nederland, als hoeder van het hof en mede-ondertekenaar van het Genocideverdrag, in februari 2024 uit om zich aan te sluiten. Politieke overwegingen wogen zwaarder, zoals in gesprek blijven met Israël en de wens 'neutraal' te blijven. Dat blijkt uit onderzoek op basis van de Wet open overheid (Woo).

● TINEKE BENNEMA

Het Woo-verzoek betrof alle correspondentie tussen bewindslieden en juristen van het ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) over de interventie. BZ overlegde daarop achttien pagina's, waarvan verreweg het groot-

ste deel was weggelakt, met name de politieke motivatie, waar juist om was gevraagd. Uit het overige is dit opgemaakt:

6 februari 2024: Het Internationaal Gerechtshof (IGH) 'nodigt Nederland uit' te interveniëren in de door Zuid-Afrika ingediende zaak over genocide in

Gaza

Op 29 december 2023, bijna drie maanden na het bloedbad dat Hamas aanrichtte in Israël op 7 oktober en nadat Israël overging tot een grootscheepse inval in Gaza, begon Zuid-Afrika een zaak bij het IGH in Den Haag tegen Israël wegens mogelijke genocide op de Palestijnen. Nadat het Hof

es over genocidezaak Gaza

voorlopig had vastgesteld dat het bevoegd was om de zaak te behandelen, stelde het de andere staten die partij zijn bij het Genocideverdrag, waaronder Nederland, in kennis van de mogelijkheid om te interveniëren. De juristen in de correspondentie spreken van 'uitnodigen'. Met zo'n interventie kan Nederland het Hof zijn juridische opvattingen voorleggen over de uitleg van het Genocideverdrag. Het wordt daarmee geen partij in de zaak, maar is vervolgens wel gebonden aan de uitleg die het Hof aan het verdrag geeft.

12 februari 2024: Minister Bruins Slot weigert als eerste interventie

Ondanks het verzoek pleitte de eerste minister van BZ, Hanke Bruins Slot (minister van 5 september 2023 tot 2 juli 2024, CDA), die met het verzoek van het IGH te maken kreeg, voor uitstel van een besluit. Dat was nog onder het kabinet-Rutte IV. Hierover is geen interne correspondentie bekendgemaakt, maar in een brief aan de Kamer op 12 februari 2024 reageert ze op de bevoegdheidsverklaring van het IGH in de genocidezaak en de ingestelde voorlopige maatregelen van het Hof, met onder meer: 'Nederland respecteert de uitspraak en roept de partijen op de uitspraak na te leven, ook in de bilaterale contacten.' In de Tweede Kamer bepleit ze afwachten: ze wil eerst de reactie van Israël zien. Verder neemt Nederland als 'gastheer van het hof een neutrale positie' in en 'we zijn geen onderdeel van de procedure'. (*Volkskrant*, 18 januari 2024)

22 augustus 2025: Veldkamp 'overweegt' interventie

Bruins Slots opvolger, minister Caspar Veldkamp (NSC), zegt op 22 augustus de Tweede Kamer toe zich verder te verdiepen in de mogelijkheid dat Nederland intervenueert in de zaak en daarover

aan de Kamer terug te koppelen. Opvallend is dat in de Woo-openbaarmaking geen enkel zelfstandig document uit Veldkamps ministerschap van 2 juli 2024 tot 22 augustus 2025 is vrijgegeven. Zijn periode komt alleen achteraf in latere stukken terug. Dat roept vragen op, temeer omdat uit correspondentie van het net agetreden kabinet-Jetten van maart 2026 blijkt dat het verzoekt om 'alle adviezen [...] van de afgelo-

memorandum van 26 augustus 2025 adviseert DJZ daartoe, na ook de Directie Afrika en Midden-Oosten (DAM) te hebben geraadpleegd, 'M', de waarnemend minister van Buitenlandse Zaken. Brekelmans wordt zelf op 5 september vervangen door David van Weel (VVD). Het kabinet-Schoof was al op 3 juni gevallen.

De timing van het memo is opvallend omdat Veldkamp juist was afgetreden uit onvrede met

verdrag.

De juristen voeren in het memo behalve de naderende deadline nog een ander argument op om de verklaring tot interventie 'zo spoedig mogelijk in te dienen' en bekend te maken in de Kamer op 10 september 2025: 'gezien de verwachtbare druk vanuit de Kamer'. Zij verwijzen daarmee naar de fractievoorzitters Dassen (Volt) en Ouwehand (PvdD), die weliswaar op 22 augustus hun motie tot aansluiting bij de zaak verworpen zagen, maar 'de verwachting is dat dit verzoek zal terugkeren en de druk zal toenemen'. DJZ maant de minister dus de politieke discussie voor te zijn.

De ambtenaren schetsen nog wel een uitstelmogelijkheid tot na de verkiezingen, uiterlijk 31 oktober 2025. 'In dit geval kan de interventie door Nederland als verdragsondertekenaar van het Genocideverdrag nog op of voor de deadline van 12 januari 2026 ingediend worden.' Een deadline die uiteindelijk door het IGH op 12 maart hard werd gesteld.

De ambtenaren geven als achtergrond van hun advies: 'KNL (Koninkrijk der Nederlanden) heeft op februari 2024 een brief ontvangen van het IGH met uitnodiging tot interventie. Een dergelijke interventie is beperkt tot de constructie (interpretatie) van het Genocideverdrag en mag niet ingaan op de feiten ter ondersteuning van een van de partijen bij het geschil. Een staat die intervenueert wordt gebonden aan de interpretatie die het IGH geeft in zijn uitspraak.' Dat betekent dus wel dat Nederland, als het intervenueert, consequenties zal moeten trekken uit het besluit, met andere woorden: als Israël veroordeeld wordt.

In dit verband noemen zij het uitstel van Bruins Slot in 2024, waarin je de irritatie over het verder tegenhouden van hun advies

'Nederland kon zich volgens hem niet 'aansluiten' bij de zaak van Zuid-Afrika'

pen jaar'. Dat suggereert dat er mogelijk meer eerdere adviezen of stukken hebben bestaan dan nu openbaar zijn gemaakt. Het lijkt in ieder geval onaannemelijk dat dit onderwerp wel in de periode voordat en nadat Veldkamp minister was intern is besproken en niet tijdens zijn ministerschap. Zeker gezien het feit dat hij zich in de Tweede Kamer wel over de interventie heeft uitgesproken.

26 augustus 2025: Juristen adviseren minister Brekelmans om te interveniëren

Slechts enkele dagen na Veldkamps aftreden komt de dienst Juridische Zaken (DJZ) voor het eerst in beeld wanneer die Brekelmans adviseert de interventie in te dienen vanwege een door het IGH ingestelde deadline voor aanlevering. Deze datum is (eerst) op 12 januari 2026 gesteld. In een

het uitblijven van steun voor meer sancties tegen Israël door de rest van het kabinet. 'Ik heb er onvoldoende vertrouwen in dat dat de komende weken, maanden, anders zal zijn, als ik zo in mijn ruimte word beperkt om zelf het beleid te voeren dat ik nodig acht.' Ook Veldkamp zag weinig in een Nederlandse interventie. In antwoord op Kamervragen van 30 mei 2025 stelde hij dat zo'n interventie niet zou bijdragen aan het voorkomen of beëindigen van een mogelijke genocide in Gaza. Nederland kon zich volgens hem niet 'aansluiten' bij de zaak van Zuid-Afrika, maar uitsluitend interveniëren over de interpretatie van het Genocideverdrag.

Verder zegt hij dat Nederland liever kiest voor bilaterale gesprekken met Israël en acties binnen de EU, zoals het ter discussie stellen van het Associatie-

‘Alles met betrekking tot Israël en Palestina ligt gevoelig’

en het tijdverlies proeft. ‘Toenmalig minister Bruins Slot heeft in 2024 besloten de beslissing over een eventuele verklaring tot interventie uit te stellen totdat duidelijk was dat de rechtszaak inhoudelijk zou worden behandeld.’ Met andere woorden: door de voorlopige bevoegdheidsverklaring in de zaak is haar argument voor uitstel dus vervallen.

18 september 2025: Van Weel legt advies juristen naast zich neer

Drie keer in het memo nemen de juristen ‘zo spoedig mogelijk’ in de mond om te wijzen op de urgentie van de noodzakelijke interventie. Maar ook minister Van Weel legt het advies naast zich neer. Hoewel de juristen dus al op 26 augustus hadden geadviseerd de verklaring in te dienen, zei Van Weel op 10 september dat hij zich nog beraadde. Toen het IGH de deadline later verlengde tot 12 maart 2026, schoof hij de beslissing opnieuw voor zich uit. In een Kamerbrief van 21 november schreef hij: ‘Het kabinet beslist om deze reden op een later moment over het indienen hiervan.’

6 februari 2026: Juristen dringen opnieuw aan op interventie bij nieuwe kabinet-Jetten

Na de uitslag van de verkiezingen

van 29 oktober 2025, waarbij D66 als grote winnaar uit de bus kwam, NSC oploste, BBB halveerde en de VVD enkele zetels verloor, ziet DJZ nieuwe kansen. Nog voor het aantreden van het kabinet volgt op 6 februari 2026 een nieuwe brief van JZ en DAM samen aan de nieuwe ‘M’ met het advies om de verklaring over de in te dienen interventie af te geven, omdat deze ‘opportuun’ is. Als redenen worden genoemd de uitnodiging van het Internationaal Gerechtshof, de deadline die nu op 12 maart ligt en het ‘Besluit van uw voorganger om een verklaring tot interventie voor te laten bereiden, onder voorbehoud van definitief politiek besluit.’ Met andere woorden: alles is er klaar voor, Van Weel gaf wel de opdracht tot voorbereiding, maar de politiek nam geen besluit.

11 maart 2026: Kabinet-Jetten dient één dag voor deadline interventie in

Het op 23 februari ingezworen kabinet-Jetten gaat op 6 maart tot actie over. Jetten verzoekt dan de betrokken ministers ‘M’, Buitenlandse Zaken, inmiddels Tom Berendsen (VVD), en ‘R’, Ontwikkelingszaken, Sjoerd Sjoerdsma (D66), om alle stukken, ook die van de vorige twee jaar, door te nemen. Alles ligt klaar. Ook het ‘krachtenveld’ wordt besproken, de publieke opinie en de tempera-

tuur in de Kamer. En dan, met de deadline in de nek, besluit dit kabinet zestien dagen na aantreden wat zijn voorgangers en vier ministers van Buitenlandse Zaken weigerden: het indienen van de verklaring. Het haalt de eindstreep op het nippertje op 11 maart.

In een reactie op de vraag waarom de ministers ondanks steeds klemmender juridisch advies de interventie weigeren, stelt Gerard Jonkman, directeur van The Rights Forum:

‘Angst. Alles met betrekking tot Israël en Palestina ligt gevoelig. Binnen alle partijen (met uitzondering misschien van Denk, PvdD, SP en Volt; D66 en PRO ook enigszins) is er weerstand om in actie te komen. Ik denk ook dat de ministers wilden afwachten wat andere Europese landen zouden doen. En hoe later ze actie zouden ondernemen hoe minder kans er is dat er tussen het indienen van de verklaring en de uiteindelijke deadline nog dingen gebeuren die hen in verlegenheid zouden brengen.’

Waarom is het merendeel weggelakt?

‘Dat gebeurt altijd. Ze lakken

zoveel mogelijk weg en hopen dat de indiener geen bezwaar aantekent (en uiteindelijk geen beroep indient bij de rechter). Dat hebben wij zelf ook ondervonden. We hebben de drie beroepszaken bij de rechtbank alle keren glansrijk gewonnen. Het Ministerie weet dat het teveel weglakt maar probeert het toch en hoopt dat het ermee wekomt.’

Minister Van Weel van Justitie stelt op zijn website dat hij alles doet om de rechtsstaat te ondersteunen, maar als minister van BZ stond zijn handelen haaks op internationaal recht. Waarom?

‘Ik denk dat Van Weel binnen de VVD meer aan pro-Israëlische kant staat. Maar echte haviken zijn volgens mij Ellian en Yesilgöz. Partij prominenten als Nijpels en Van Aartsen gaan meer de andere kant op. Veel Kamerleden en Kabinetsleden houden zich vooral aan de partijlijn. Maar binnen de VVD schuift het. VVD is de partij voor vrijheid en democratie maar als je Israël steunt ben je tegen vrijheid voor Palestijnen én tegen de democratische rechten van Palestijnen in Israël. Hun gedrag en beleid gaan ook in tegen naleving van internationaal recht.’ ●

Over de werkwijze

Na vragen aan BZ over de totstandkoming van het besluit tot interventie is geantwoord dat de info vertrouwelijk was en niet kan worden gegeven. Daar is een Woo-procedure gestart.

Over het niet openbaar maken van het gros van de tekst stelt het ministerie dat openbaarheid van de informatie mogelijk de ‘relatie van Nederland met andere landen en staten en internationale organisatie beschadigt’. Ook zouden door het verbreken van de vertrouwelijkheid met publicatie van informatie uit het ‘diplomatiek verkeer’ betrekkingen met die landen en organisaties in de toekomst ‘stroever’ kunnen verlopen. Verder weigert het ministerie inzicht te geven in de interne correspondentie, ‘de processtrategie’ over de besluitvorming, mede omdat dat de inmiddels in gang gezette interventie zou kunnen beïnvloeden.

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Mijn laatste column over de Marokkaan van toen

Tijd voor de jaarlijkse APK. Ik schrijf deze column vanuit een garage. De Marokkaanse monteur schenkt koffie voor me in. Zijn stagiair – een jongen met staalblauwe ogen en een oorbel – komt binnengelopen. In zijn kleine bureautje ligt het opgevouwen bidkleed naast een autoband. De geur van olie en rubber.

Het brengt me terug naar de jaren tachtig, toen ik als slagerszoon op maandagavond wacht moest houden in de slagerij, in afwachting van mijn vader, die ergens in Brabant bij een slachterij, waarvan hij alleen het adres wist, geitenvlees haalde. Ook hij had een kantoortje in de zaak. Je kwam er via eenzelfde steil trappetje als ik net ben opgegaan. Vanachter een stalen bureau keek ik uit over de winkel – het adelaarsnest.

Ik was twaalf, dertien jaar. Mijn vader had ook een knecht, een achterneef die een paar jaar ouder was. Hij verdreef de verveling door te bellen met wat ik vermoed dat een vriendinnetje was. De telefoon hing naast het trappetje. Ik hoorde hem zoete woordjes zeggen. Het was maar heel kort, een gestolen moment.

Met de monteur bespreek ik de toestand in Marokko. De exodus van Marokkanen naar Ceuta,

‘Een Marokkaanse vader fluisterde dat hij in Friesland was gaan varen’

de gapende kloof tussen arm en rijk, de verkiezingen waarvoor maar heel weinig mensen kwamen opdagen. Hij heeft familie in Spanje wonen, in een klein stadje in het binnenland waar ze elkaar allemaal kennen. De gemeenschap heeft er twee moskeeën, want één was niet genoeg.

Terwijl ik in gedachten reis tussen Marokko, Spanje en mijn Rotterdamse jeugd, bekruipt me het gevoel dat dit misschien mijn laatste column over Marokkanen zou kunnen zijn. Of laat ik het anders zeggen door met u te delen dat ik denk dat Marokkanen een nieuwe fase ingaan.

De Marokkaan die in de jaren tachtig, negentig zijn weg zocht in het paradijs van verlangens dat Nederland is, is niet de Marokkaan van vandaag de dag. Ik zat daar als jochie aan het bureau te wachten op mijn vader, maar wanneer hij zou komen, wist ik niet – en dat karakteriseert wel een beetje het levensgevoel: wachten zonder te weten wat je te wachten stond.

De Marokkaan van nu wacht niet meer. Die is in beweging, laat van zich horen en bijt van zich af. En als we wachten, dan is dat in het besef dat het wachten een scherp begin en einde kent, zoals

ik zag toen ik mijn kinderen naar de atletiek bracht, waar tientallen kinderen met een Marokkaanse achtergrond vrij het spel aangingen met elkaar.

Aan de kant stonden de ouders te wachten, met de armen over elkaar, sommigen met elkaar in gesprek. Ik herkende ouders die vroeger snelle hardlopers waren geweest. We wachten onder een waterige zon geduldig tot onze kinderen zijn uitgespeeld, om ze daarna naar huis te brengen.

De Marokkaanse ouders werken allebei. Hun kinderen weten niet beter of er is altijd wel iemand aan de slag. Kinderen krijgen dramales, bijles, Marokkaanse les, zwemles. Een Marokkaanse vader fluisterde dat hij in Friesland was gaan varen. Het beviel hem wel.

In gedachten zie ik dat jongetje aan het bureau zitten terwijl ik deze column afsluit. De APK zit er bijna op. Deze monteur werd me getipt door een Marokkaanse vriend wiens zoon planologie aan de universiteit studeert.

Er is een oneindig netwerk van losse verbanden ontstaan waarin we elkaar bijna blindelings lijken te vinden. Dat het zo vanzelfsprekend voelt, is misschien wel het grootste wonder. ●

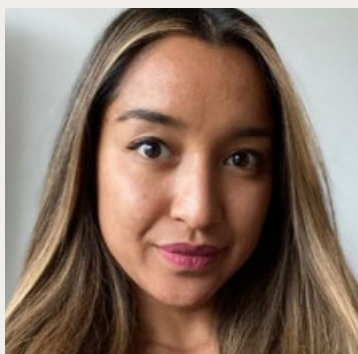
Moeten verslavende algoritmes verboden? Ons panel geeft antw

Sociale media zijn zo gemaakt dat we blijven kijken en scrollen. Hoe zorgen we ervoor dat we er zelf niet te veel tijd aan besteden, en hoe zit dat bij kinderen? Moeten verslavende algoritmes worden verboden? Het dK-panel reageert.

BEELD: PIXABAY

● TAYFUN BALCIK

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

'Ik ben van sociale media afgegaan omdat ik inderdaad verslaafd was, met name aan Instagram. Ik ben

daar vanaf mijn twintiger jaren echt mee opgegroeid. Het was voor mij ook nuttig om contacten te onderhouden en bepaalde producten te volgen. Maar het werkte steeds verslavender. Nog los van de algoritmes merkte ik dat ik zelf ook graag wilde posten en laten weten wat ik aan het doen was. Vijftien maanden geleden ben ik moeder geworden en heb ik al die verleidingen losgelaten, omdat je nou eenmaal veel liever kostbare tijd aan je kindje wilt besteden. Of ik voor een verbod ben, weet ik niet, want voor mij was het ook echt een heel goed medium. Ik vond er alles en kon met iedereen

'Het werkte steeds verslavender'

in contact blijven. Het is wel goed om beleid te bedenken, maar ik vraag me dan af: hoe zit het met reclame? Moeten we dat dan ook niet verbieden? In beide gevallen wordt het consumentisme aangewakkerd. Daar sta ik persoonlijk niet achter, omdat veel mensen zich hierdoor in de schulden werken.

Het is ook wetenschappelijk aangetoond dat het voor je brein niet goed is om continu achter een scherm te zitten scrollen. Misschien is meer bewustwording de oplossing, zodat mensen zichzelf dwingen hun schermtijd te beperken.' ●

achter social media worden oord

Mostafa Hilali,
militair

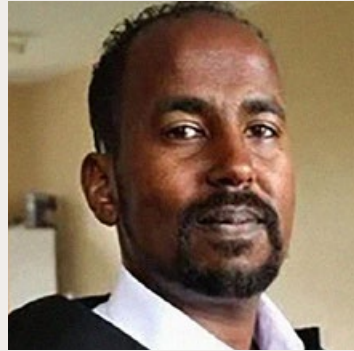
‘Verbieden is in mijn optiek onzin. Met die verslavingen kunnen we eigenlijk prima leven, of het nou gaat om sociale media, koffie of het lezen van boeken. Sommige mensen kunnen niet in slaap vallen zonder sociale media of een boek. De kernvraag is of we de hele dag op onze telefoon zitten of niet. Ik ben heel tevreden met zo’n weekoverzicht van je telefoon. Daarin staat hoeveel procent meer of minder je op je telefoon hebt

‘De kernvraag is
of we de hele
dag op onze telefoon
zitten of niet’

gezet. Ik probeer elke week iets lager uit te komen dan de week ervoor.

In mijn beroep als militair is het soms niet mogelijk om een telefoon bij je te hebben. Dat vind ik heel fijn, omdat ik daardoor minder afhankelijk word van mijn telefoon. Soms kan ik vier, vijf uur achter elkaar zitten zonder mijn mobiele telefoon aan te raken.

Wat onze kinderen betreft, is het vooral belangrijk om het goede voorbeeld te geven. Als je als ouder zelf constant op je telefoon zit, moet je niet verbaasd zijn als je kind dat ook doet.’ ●

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

‘Ik weet niet of een verbod op verslavende sociale media dé oplossing is, maar dat problematisch gebruik bestaat, lijkt me duidelijk. Ik heb zelf ook een periode gehad waarin ik er veel te veel mee bezig was. Gelukkig is dat nu een stuk minder.

Ik ken ook mensen die soms wel twaalf uur per dag op TikTok zit-

ten, of zelfs ’s nachts wakker blijven omdat ze niets willen missen. Dat lijkt mij niet gezond. Ik heb daar ook weleens iemand op aangesproken, maar dat is niet altijd makkelijk te veranderen. Voor jonge kinderen vind ik een verbod of stevige leeftijdsgrens daarom wel iets waar we serieus over moeten nadenken. Steeds meer landen nemen daar maatregelen tegen.

Maar vooral moeten we als samenleving het gesprek voeren over de invloed van sociale media en algoritmes. Is het wel gezond als platforms voortdurend proberen onze aandacht vast te houden? En misschien mogen we ook weer wat meer terug naar vroeger: elkaar in het echt spreken, samen dingen doen en gewoon met elkaar in gesprek gaan, zonder steeds naar een scherm te kijken.’ ●

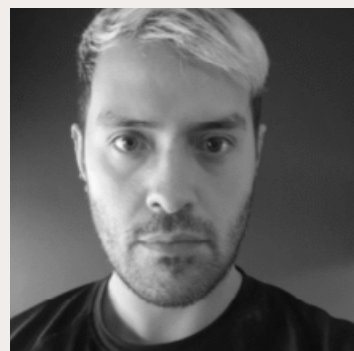

Ayala Levinger,
software-ontwikkelaar

‘Ik maak me zeker zorgen over het verslavende effect van sociale media. Mensen lezen steeds minder en consumeren vooral korte content, meningen en soms nepnieuws. Maar wat mij misschien nog meer zorgen baart, is dat algoritmes ervoor zorgen dat mensen in compleet ‘parallele werelden’ kunnen leven.

Vroeger waren media natuurlijk ook gekleurd, maar we consumeerden grotendeels hetzelfde nieuws. Nu kan de ene persoon een totaal ander beeld van de werkelijkheid krijgen dan de andere. Je kunt daardoor letterlijk naast iemand zitten die niets weet van de genocide die in Palestina plaatsvindt, of die dezelfde gebeurtenissen heel anders interpreteert.

Daarom denk ik dat het probleem groter is dan alleen schermtijd of verslaving. Als ouder zou ik mijn kinderen vooral willen leren kritisch te kijken naar wat ze te zien krijgen: waarom krijg ik dit te zien, wat krijg ik níét te zien en hoe weet ik of iets klopt? Dat geldt ook voor mezelf. Ik probeer me ervan bewust te zijn dat mijn feed niet de werkelijkheid is, maar een selectie die door een algoritme wordt bepaald.’ ●

Yunus Kaplan,
docent

‘Ik zou niet meteen roepen: verbied alle algoritmes. Het probleem is niet elk algoritme, maar apps die zo zijn gemaakt dat je blijft hangen. Dat is voor volwassenen al moeilijk. Ik ben daar zelf ook niet vrij van. Je pakt even je telefoon en ineens ben je tien minuten verder, zonder dat je echt weet wat je hebt gezien. Dan vind ik het te makkelijk om alleen naar ouders te wijzen. Natuurlijk moeten die grenzen stellen. Maar van kinde-

‘Van kinderen vragen
dat zij sterker zijn dan
een verdienmodel,
vind ik nogal naïef’

ren vragen dat zij sterker zijn dan een verdienmodel, vind ik nogal naïef. Dus ja, pak dat verslavende ontwerp harder aan.’ ●

VN gebruiken ander type kaart, met een groter Afrika

De Verenigde Naties hebben gestemd voor een nieuwe wereldkaart. Deze kaart laat de echte grootte van de werelddelen goed zien. Dit meldt de Arabische nieuwszender *Al Jazeera*.

Eerst gebruikten de Verenigde Naties de Mercatorkaart. Op deze kaart zijn Europa en Noord-Amerika groter dan ze in werkelijkheid zijn. De nieuwe kaart laat Afrika op de juiste schaal zien. De Afrikaanse Unie stelde

deze correctie voor. 164 landen steunden dit voorstel. De Verenigde Staten stemden als enige tegen de wijziging. Zes andere landen deden niet mee met de stemming.

De Mercatorkaart is in 1569 gemaakt door de Vlaamse cartograaf Gerardus Mercator. Deze kaart was bedoeld om te helpen bij

het navigeren op zee. Op de kaart zijn rechte lijnen gelijk aan een constante kompasrichting. Maar deze weergave klopt niet voor de grootte van landen dichtbij de polen. De Mercatorkaart laat Afrika ongeveer even groot zien als Groenland. In werkelijkheid is Afrika veertien keer groter dan Groenland.

De Verenigde Naties hebben de Mercatorkaart lang gebruikt. Volgens sommigen laat dat zien dat men Europa belangrijker vond. •

BEELD: WIKIPEDIA/WIKIMEDIA COMMONS

Marokko en Israël versterken hun diplomatieke banden

DE MAROKKAANSE HOOFDSTAD RABAT. BEELD: EWOUT KLEI

Israël en Marokko hebben in New York gezegd dat ze hun diplomatieke relatie willen versterken. Dit staat in de Israëlische krant *The Times of Israel*.

Tijdens een bijeenkomst met de Verenigde Staten bevestigden de ministers van Buitenlandse Zaken, Gideon Sa'ar van Israël en Nasser Bourita van Marokko, dat de huidige diplomatieke kantoren volwaardige ambassades zullen worden. Dit is een nieuwe stap in de normalisering die begon in 2020

met de Abraham-akkoorden. Dit meldt de website van de Amerikaanse ambassade in Marokko. Israël en Marokko hebben afgesproken dat er voor het einde van het jaar directe vluchten worden hervat en uitgebreid. Dit geldt voor zowel Israëlische als Marokkaanse luchtvaartmaatschappijen. Ook willen ze economische

barrières tussen de twee landen wegnemen. Dit moet investeringen van beide kanten makkelijker maken.

De bijeenkomst vond plaats terwijl de Abraham-akkoorden nu zes jaar bestaan. De Verenigde Staten zeiden dat verdere samenwerking in de regio kansen biedt voor stabiliteit en economische

groei. Ze herhaalden ook hun steun voor de Marokkaanse controle over de Westelijke Sahara. Dat is door Marokko bezet gebied. In de komende maanden zijn er meerdere bezoeken van hoge functionarissen gepland om de samenwerking verder te versterken.

Hoewel de samenwerking tussen Israël en Marokko de afgelopen jaren is gegroeid, blijft de relatie gevoelig in Marokko. Dit komt door de genocide in Gaza, de onderdrukking van Palestijnen en het geweld van kolonisten op de Westelijke Jordaanoever. Critici in Marokko zien de verdieping van de diplomatieke banden als een stap die niet past bij de solidariteit met de Palestijnen.

Toch ziet Marokko voordelen in de samenwerking met Israël. Dan gaat het vooral over de situatie in de Westelijke Sahara. De aanval van Hamas op 7 oktober 2023 heeft beide landen dichter bij elkaar gebracht. De Marokkaanse regering was bang dat de bevrijdingsbeweging Polisario uit de Westelijke Sahara, met steun van Iran, een soortgelijke aanval zou kunnen uitvoeren. •

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

Marcouch over afschaffing iftar: 'Politie bezweek voor politieke druk'

De burgemeester van Arnhem, Ahmed Marcouch, is niet te spreken over het afschaffen van de politie-iftar. Volgens hem heeft de politietop gebogen voor rechtse politieke druk. Dat zegt hij in een interview met *Trouw*.

'Neutraliteit heeft niets te maken met of je wel of niet een iftarmaaltijd organiseert', zegt Marcouch. 'Neutraal ben je in het verdedigen en het uitdragen van de democratische rechtsstaat. Dat je de wet handhaaft voor eenieder, zonder aanzien des persoons. Hier speelt iets heel anders. Het rechtse deel van de Tweede Kamer oefent hiermee zijn invloed op de politie uit.'

Volgens de burgemeester had de politietop dit ook helemaal niet hoeven te doen. Het gaat volgens hem niet om een wet, maar om een motie, waar de politietop niets mee hoeft. Bovendien moet de politiek de politie niet zo taakgericht willen aansturen, vindt Marcouch. De deskundigheid zit volgens hem in de organisatie zelf.

De burgemeester ziet in de maatregel bovendien een systematische benadeling van moslims in

Nederland. Volgens hem past die in een ontwikkeling die al twintig jaar gaande is, waarbij rechtse politici de fundamentele rechten van moslims proberen te beperken, van het dragen van een hoofddoek tot het aanvragen van een vergunning voor de bouw van een moskee.

Intussen krijgt de indiener van de motie, Ingrid Coenradie van JA21, stevige kritiek uit islamitische hoek. Zo herinnert Denk-politicus Ismail el Abassi haar eraan dat ze eerder deelnam aan iftarmaaltijden in Rotterdam. Hij wijst daarbij op beelden uit die tijd. 'Kijk, diezelfde vrouw die iftars wilde verbieden, maar daarmee tegelijkertijd ook de kerstborrel en het

AHMED MARCOUCH

paasontbijt verloor, geniet van een overheerlijke iftarmaaltijd van Denk', zegt hij met een grijns. Zijn partijgenoot Sheher Khan uit Amsterdam komt ook in actie. Hij vindt dat nu de politie zichzelf buitenspel heeft gezet met de iftars, de gemeente aan zet is om het dan maar te organiseren. •

Kunstwerk van moslima krijgt plek in Amsterdam-West

SCREENSHOT INSTAGRAM

In Amsterdam-West is het kunstwerk 'Zoals ze is' onthuld. Dit kunstwerk is gemaakt door kunstenaressen Narges Mohammadi en vier moslimvrouwen uit de buurt, meldt *de Westkrant*.

De gemeente heeft dit project financieel gesteund. Buurtbewoners zijn erg blij met het kunstwerk. 'Dit monument is een belangrijke stap voor de erkenning en zichtbaarheid van de moslimvrouw in Amsterdam en Nederland. Dit werk laat zien dat de islamitische vrouw haar eigen leven vormgeeft', zegt de kunstenaar Emin Batman op Instagram. Hij nam zijn moeder mee naar de onthulling van het beeld. Het beeld toont een moslima die zich vrij uit een blok marmer hakt. De gemeente Amsterdam wil meer beelden van en door vrou-

wen in de stad. Slechts 15 procent van de meer dan 1600 publieke kunstwerken in de stad is gemaakt door een vrouw. Vaak is die vrouw een witte, seculiere vrouw. Dit kunstwerk is daarom bijzonder, ook voor een linkse stad als Amsterdam. Meerdere moslima's hebben aan dit beeld meegewerkt. Naast projectleider Mohammadi zijn dat de buurtbewoners Nemire, Raziye, Shanaz en Yamina. Nemire is gedragskundige, Shanaz geeft yogales aan kinderen, Raziye is deskundige op het gebied van het Midden-Oosten en Yamina werkt als vrijwilliger. •

Dagboek van een Syrische vluchtmann van wie ik houd'

DIANA

Diana (33) woont op een azc-boot in Rotterdam. Ze vluchtte in 2024 vanuit Syrië naar Nederland. Kort daarna kondigde Nederland een beslisstop af voor Syrische asielaanvragen, omdat er een einde was gekomen aan de dictatuur. Maar Diana was niet op de vlucht voor het regime.

● OPGEMAAKT DOOR
MAJORIE VAN LEIJEN

In deze serie vertelt een Syrische vluchteling in afwachting van een beslissing van de IND over het leven in limbo – van het moment van hoop op een nieuw leven tot het eindeloze wachten, lange dagen op de boot, onbeantwoorde mails en toenemende vijandigheid vanuit de samenleving. Dit is deel 1.

'Mijn naam is Diana. Ik ben het

kind van een Oekraïense moeder en een Syrische vader. Mijn moeder is christelijk, mijn vader alawiet. Tot voor kort woonde ik in Syrië, waar ik nooit echt ben geaccepteerd door mijn gemeenschap. Vanwege mijn gemengde achtergrond werd ik gezien als niet voldoende, niet puur van bloed. Mensen keken naar mij als iemand die niet schoon was.

Terwijl ik opgroeide in deze gemeenschap, leerde ik mijn huidige man kennen, een druus. Het begon als een vriendschap, maar na twee jaar begonnen we romantische gevoelens voor elkaar te krij-

gen. We besloten dat we wilden trouwen. Aangezien mijn vader ook met een vrouw buiten zijn gemeenschap was getrouwd, verwachtte ik dat hij het zou begrijpen.

Wat hierna gebeurde, kwam daarom als een schok. Mijn ouders verboden de relatie. Ik kwam onder vuur te liggen van de hele gemeenschap. Opnieuw werd ik 'vies' genoemd; het zou allemaal komen door het bloed van mijn moeder, dat ook niet puur was. Ik moest maar iemand zoeken binnen mijn eigen gemeenschap.

Mijn vader sloot me op in mijn kamer. Mijn telefoon werd me ont-

nomen. Twee weken lang mocht ik mijn kamer niet uit. Ik was inmiddels 26 en had een baan. Ik realiseerde me dat als ik verder wilde met mijn leven, er maar één ding op zat: ik moest liegen over mijn relatie. Ik vertelde mijn ouders dat ik hem niet langer zag.

Dubbelleven

De volgende vier jaar leefde ik een dubbelleven. Mijn partner en ik bleven elkaar zien, maar in het geheim. Ik was wel gewend om mijn relaties buiten de deur te houden. Als kind had ik al vriendinnen uit andere gemeenschappen, maar

telingen. 'Ik wil leven met de

'Ik moest maar iemand zoeken binnen mijn eigen gemeenschap'

ook hen mocht ik niet zien. Ik heb dat nooit begrepen. Ik zie mensen omdat ik ze aardig vind, niet omdat ze hetzelfde geloof hebben als ik.

Toen ik tijdens de coronacrisis mijn baan verloor, besloot ik mijn eigen bedrijf op te zetten. Als vrouw heb je weinig mogelijkheden, dus besloot mijn partner me financieel te steunen. Hij hielp me de eerste stappen te zetten, waarna ik zelf verder kon. Ik opende nieuwe markten, maar het bedrijf mislukte. Mensen wilden geen zaken met me doen. Daar kwam bovenop dat mijn familie vragen ging stellen over waar ik het geld vandaan had. Dat was het moment dat ik toegaf nog steeds een relatie te hebben met dezelfde man.

Dit keer sloeg mijn vader mij. Hij nam opnieuw mijn telefoon af. Maar nu kwam mijn partner naar ons huis om officieel om mijn hand te vragen. Hij legde uit dat hij serieus met me was. Mijn vader legde uit dat het niet veilig voor mij was om met hem te trouwen, dat hij problemen zou krijgen binnen zijn eigen gemeenschap. Hij was genoodzaakt ons allemaal daartegen te beschermen.

Toch stemde hij in, als mijn partner iemand uit zijn familie mee zou nemen en het nog eens zou vragen. Het was geen echte instemming, want van binnen wilde hij dit niet. Maar toen mijn partner nogmaals aanklopte, samen met zijn zus, moest hij woord houden en verloofde hij ons.

Dit alles gebeurde in 2018, toen

de oorlog al gaande was. Het was taboe om met iemand van een andere religie te trouwen. Nu ik officieel verloofd was, werd ik buiten de gemeenschap geplaatst. Ik nam mijn religie niet serieus, vond men. Om eerlijk te zijn kijk ik anders naar religie. Ik volg misschien bepaalde alawitische gebruiken, maar uiteindelijk ben ik een gelovige van dezelfde God. Alawiet of druus, het is maar een naam.

Toen bleek dat een druzische man volgens de rechtbank niet mocht trouwen met een alawitische vrouw, zei ik dat ik druus zou worden. Het was voor mij niet zo belangrijk en het zou ons huwelijk mogelijk maken. Maar ik was opnieuw geschokt. Ik mocht geen druus worden. Niemand had dat ooit gedaan en het was ook niet de bedoeling, zo bleek.

Om dit uit te zoeken, reisden we naar Suweida, waar een belangrijke druzische sheikh woont. Aan hem moesten we toestemming vragen. Ik vertelde de sheikh dat ik interesse had in zijn religie én in mijn partner. Hij zei dat het onmogelijk was. Zijn sheikh zou hem vermoorden als hij me zou toelaten tot de druzische gemeenschap. Ik mocht het deze hoger geplaatste sheikh zelf vragen en dat was ik bereid te doen. Maar we zouden beiden gevaar lopen.

Dus ging ik weer terug naar mijn vaders huis. Ik zag nu in dat we niet in Syrië konden blijven wonen, hoe graag we dat ook wil-

den. We vroegen mijn vader om een islamitisch huwelijkscontract, dat niet geldig was voor de rechtbank, maar waarmee we wel getrouwd waren voor Allah. Daarna zou ik naar een ander deel van de wereld reizen om daar asiel aan te vragen. Ik wilde een veilig leven leiden als een normaal persoon, met de man van wie ik houd. Ik denk dat ik dat recht heb.

Toen gebeurde er iets vreselijks. Ik weet niet wie ze gestuurd had. Er kwamen gemaskerde mannen naar ons huis die vertelden dat ik het uit moest maken met mijn partner. Ik stond op de derde verdieping. Toen zeiden ze: 'Het is beter dat je sterft' en ze duwden me van de trap. Ik werd wakker in het ziekenhuis, met twee gebroken benen, beperkt zicht en een wond op mijn hoofd.

Het duurde vier maanden voordat ik weer op mijn benen kon

vond plaats na vier maanden. In december 2024 brak de revolutie uit in Syrië. Alle Syrische aanvragen werden door de IND gepauzeerd. Inmiddels had ik nieuwe zorgen. Nu was mijn familie in direct gevaar vanwege de vervolging van alawieten. Ook mijn man en zijn familie waren in gevaar als druzen in Damascus. Ik wilde hen helpen, maar mijn advocaat legde uit dat ik eerst zelf een status moest krijgen, en mijn aanvraag was nog steeds on hold.

Ik ben nu meer dan tweeënhalf jaar verder. Mijn verhaal is nog steeds niet gehoord. Je hebt geen idee hoe moe ik ben. Toen ik hier net kwam, had ik de wil om te leren en te werken. Ik ging gelijk aan de slag om de taal te leren en werk als vertaler en als yoga- en zumba-instructeur. Maar ik vind het steeds moeilijker om door te gaan. Ik kan me nauwelijks con-

'Mijn vertrek uit Syrië was de beste oplossing voor iedereen'

staan. Mijn partner zorgde voor me, want nu liep ook mijn familie gevaar. Mijn vertrek uit Syrië was de beste oplossing voor iedereen. Zo kon mijn vader zijn gemeenschap vertellen dat ik uit zijn leven verdwenen was, hoewel dit niet zo was. Ik zou ergens asiel aanvragen en mijn man zou later volgen. Op 28 januari 2024 kwam ik aan in Nederland.

Nieuwe zorgen

Mijn eerste gesprek met de IND

centreren. Ik ga mentaal en fysiek achteruit.

Mensen denken vaak dat vluchtelingen zonder goede reden naar Nederland komen, maar er zijn tal van mensen die om verschillende redenen een veilige plek nodig hebben. Voor mij is de reden dat ik wil leven met de man van wie ik houd. Het is gewoon een liefdesverhaal. In Syrië kent liefde regels. Volg je deze regels niet, dan is je leven verwoest. En mijn leven is verwoest.' •

Zo kijken Arabische kranten ter

Vijfentwintig jaar na de aanslagen van 11 september 2001 werkt de Amerikaanse 'War on Terror' nog altijd door in de Arabisch-islamitische wereld. In Arabische kranten overheerst de kritiek op de oorlogen en politieke keuzes die erop volgden. Maar er klinkt ook hoop: moslims zijn zichtbaarder geworden in westerse samenlevingen en het verzet tegen onrecht, zoals in Gaza, groeit.

EEN AMERIKAANSE MARINIER BEDEKT EEN STANDBEELD VAN SADDAM HOESSEIN MET DE AMERIKAANSE VLAG, KORT VOORDAT HET BEELD OP 9 APRIL 2003 IN BAGDAD WORDT NEERGEHAALD. BEELD: RAMZI HAYDAR/AFP

● ERIK PRINS

Een misdaad die leidde tot een periode van chaos, waar bloed de brandstof vormde voor grote projecten, ons land het toonbeeld werd van het opnieuw trekken van grenzen, terwijl degenen die aan de knop-

pen zitten met bloed onze toekomst uittekenen.' Zo omschrijft de Egyptische journalist Ilhami al-Malaiji de aanslagen van 11 september in een commentaar op de site van de pan-Arabische nieuwszender *al-Mayadeen*.

De VS vielen enkele weken na de aanslagen Afghanistan binnen, omdat Al Qaida-leider

Osama bin Laden daar onder bescherming van het Talibanregime verbleef. In 2003 vielen de VS, gesteund door Nederland en andere westerse landen, Irak binnen en wierpen ze het regime van Saddam Hussein omver. Irak zou massavernietigingswapens bezitten en banden hebben met terreurgroep Al Qaida. De

ug op 25 jaar na 9/11

beweerde massavernietigingswapens werden niet gevonden en de gestelde banden tussen Saddam Hussein en Al Qaida werden niet aangetoond.

De schattingen van het aantal mensenlevens dat de oorlogen na 11 september kostten, lopen uiteen. In 2015 schatte de organisatie Physicians for Social Responsibility dat één miljoen

loog Hassan Ourid ziet de door de VS geïnitieerde wraakacties, weliswaar in minder hoogdravende bewoordingen, als desastreus voor de regio. Hij schrijft in een opiniestuk op Al Jazeera Arabic dat 'niets méér had kunnen bijdragen aan Samuel Huntingtons theorie van *'Clash of Civilizations'* dan de aanslagen van 11 september.'

een toegenomen macht voor de zogeheten 'veiligheidsmaffia' (milities) in de betreffende landen, domineert de Arabische wereld nog altijd, zo stelt Ourid.

Het resultaat? Samenlevingen die niet schuldig waren aan het plannen en uitvoeren van de aanslagen droegen uiteindelijk de zwaarste consequenties, zo stelt politicoloog Josef Bramel in de krant *al-Nahar*. Voor Irakezen bijvoorbeeld leidde het tot het verval van de staat, bezetting en jaren van geweld en onveiligheid. 'De Amerikanen slaagden er niet in een legitiem politiek systeem op te bouwen. In plaats daarvan bood het machtsvacuüm ruimte voor sektarisch geweld en milities, wat uiteindelijk de voedingsbodem vormde voor de 'nieuwe generatie terroristen'.'

het hierbij niet langer ging om het vervolgen van Al Qaida. In plaats daarvan grepen de Amerikanen de aanslagen aan als aanleiding om door middel van *regime change* de regio te transformeren en 'de macht van de VS aan de regio op te leggen.'

Door 'onwelgevallige' regimes te laten vallen en de regio opnieuw op te bouwen in Amerikaans belang, zou veiligheid kunnen worden gewaarborgd, zo was het idee. Dini ziet 'enorme vooruitgang in surveillance, data en uitwisseling van inlichtingen' – waar anderen juist kritiek op hebben. Zo werden terreurorganisaties verzwakt. Maar door het van buitenaf opleggen van een staatsapparaat dat van externe Amerikaanse steun afhankelijk was, werd de voedingsbodem

'De Amerikanen slaagden er niet in een legitiem politiek systeem op te bouwen'

mensen waren omgekomen in de 'War on Terror' in Irak, Afghanistan en Pakistan. Volgens een onderzoek van 'Costs of War' uit 2023 kwamen minstens 4,5 miljoen mensen om in Irak, Afghanistan, Pakistan, Syrië, Somalië, Libië en Jemen als gevolg van de oorlogen in die landen.

Het feit dat steeds meer intellectuelen zijn gaan twifelen aan het officiële Amerikaanse narratief ondersteunt volgens Malaiji het idee dat de VS de aanslagen als perfecte aanleiding zagen om, in zijn woorden, hun 'imperialistische project' uit te breiden. De 'War on Terror' werd met de leus 'You're either with us or against us' een imperialistische doctrine, zo schrijft hij.

Desastreus voor de regio
Ook de Marokkaanse politico-

De oorlog tegen Irak was volgens Ourid niet alleen bedoeld om het regime van Saddam Hussein omver te werpen. Het doel was om het Midden-Oosten te transformeren onder het mom van democratisering. Deze *regime change* maakte echter de zaden rijp voor een 'nieuwe generatie terroristen', creëerde chaos in de regio en verzwakte de Verenigde Naties.

Democratisering van de regio stokte en de Amerikanen waren niet langer geïnteresseerd in het verkondigen van democratie en mensenrechten, zo stelt Ourid. In plaats van activisten in het maatschappelijk middenveld en intellectuelen op te zoeken, gaven de Amerikanen prioriteit aan militaire figuren die nuttig waren voor hun 'War on Terror'. Deze nadruk op 'veiligheid', met

'De Palestijnen dolven al direct na 11 september het onderspit'

Amerikaanse belangen

Hoewel de Amerikaanse interventie in Afghanistan direct na 11 september 'begrijpelijk' was, in de woorden van de Saoedische journalist en terrorismeonderzoeker Yusuf al-Dini, zijn de Verenigde Staten vervolgens de verkeerde weg ingeslagen door ook Irak binnen te vallen. Hij is het met Ourid en Malaiji eens dat

van het terrorisme niet aangepakt, schrijft hij.

Palestijnse zaak

De opeenvolgende oorlogen in de jaren na de aanslagen en het ontstaan van 'Islamitische Staat' uit die chaos duren voort tot op de dag van vandaag, in de vorm van de door de VS gesteunde Israëlische genocide in Gaza en het

Israëlsche geweld tegen Zuid-Libanon, schrijft journalist Malaiji.

De Palestijnen dolven al direct na 11 september het onderspit, schrijft politicoloog Ourid. De Palestijnse zaak werd volgens hem na de aanslagen van de Amerikaanse agenda geveegd, ondanks 'lippendienst' van president Bush. 'Israël en haar vazalstaten slaagden erin de aandacht af te leiden van de Palestijnse zaak, en van de toezeggingen die het had gedaan, zoals het 'land voor vrede'-principe', aldus Ourid.

Het recht op zelfbeschikking wordt Palestijnen nog altijd ontnomen. Zij werden na 11 september blootgesteld aan ongekend Israëlsch geweld, waaronder de opeenvolgende Israëlsche oorlogen tegen Gaza, het escalerende geweld op de bezette Westelijke Jordaanoever en de genocide in Gaza, stelt Ourid.

Het bovenstaande leidde er uiteindelijk toe dat de regio is 'uitgeleverd aan Israël'. Terwijl de Palestijnse zaak historisch gezien breed wordt gesteund in de Arabisch-islamitische wereld, hebben verschillende Arabische landen, waaronder Marokko en de Verenigde Arabische Emiraten, inmiddels hun betrekkingen met Israël genormaliseerd en de Palestijnse zaak op een zijspoor gezet.

Volgens Malaiji diende de chaos die na 11 september in de regio ontstond – inclusief de 'Arabische lente' – dan ook maar één doel: 'het verzwakken van verzet en het transformeren van de regio om de Amerikaans-zionistische agenda te dienen.'

Dit heeft ook geleid tot scepsis tegenover claims van het Westen dat zijn beleid in de regio is gebaseerd op principes en het verdedigen van mensenrechten, stelt Bramel. De manier waarop het Westen Israël tot op de dag van vandaag faciliteert in de genocide in Gaza, is hier een voorbeeld van.

Moslims onder vuur

Volgens de Jordaanse krant Sawaleif vormde de stigmatisering en discriminatie van moslims, voortkomend uit het door Bush gepropageerde idee 'Je bent voor ons, of je bent tegen ons', een van de hardnekkigste consequenties van de aanslagen. Naast de 'War

ondervraagde Amerikanen in 2026 zei dat de islam geweld méér aanmoedigt dan andere religies. Dat is twee keer zoveel als het percentage een half jaar na de aanslagen. Tweeënvijftig procent zei dit jaar dat Amerikaanse moslims een negatief effect hadden op het land.

'De geschiedenis wordt niet langer geschreven in het Witte Huis'

on Terror' bood de Patriot Act geheime diensten verregaande mogelijkheden om mensen in de gaten te houden, vast te zetten of het land uit te zetten.

De toenmalige Amerikaanse president Bush stoomde de wereld zo klaar voor een strijd zonder einde en zonder grenzen, waarbij het beeld van de 'moslimterrorist' als existentiële dreiging werd neergezet, voegt Malaiji eraan toe.

De krant haalt een onderzoek aan van Pew Research Center, waaruit blijkt dat de perceptie van de islam nog altijd wordt beïnvloed door 11 september. Eenenvijftig procent van de

Deze stigmatisering had ook als gevolg dat het Westen verschillende conflicten in de regio terugbracht tot het kader van extremisme, stelt politicoloog Bramel. 'De strijd tegen terrorisme werkt averechts wanneer gewelddadige organisaties worden vereenzelvigd met religie, mensen of hun legitieme zorgen,' schrijft hij.

Onder de Amerikaanse president Trump mondde de stigmatisering uit in een breder extremisme tegen tegenstanders, stelt Bramel. Immigranten, rechters, journalisten, wetenschappers en politieke tegenstanders worden onder zijn

bewind als existentiële dreiging gezien. Dit begon al toen Trump in zijn eerste termijn mensen uit zeven islamitische landen verbodde naar de VS af te reizen.

Burgemeester van New York

Aan de andere kant waren Amerikaanse moslims niet alleen onderhevig aan stereotypen, schrijft Sawaleif. Zij spelen een grotere rol in het publieke, politieke en religieuze leven in de Verenigde Staten en gaandeweg is die rol prominenter geworden. Denk bijvoorbeeld aan Zohran Mamdani, die begin dit jaar de eerste islamitische burgemeester van New York werd.

Volgens de Emirati journalist Ali bin Salem al-Kaabi kan terrorisme niet worden uitgeroeid door enkel militair geweld, maar moeten de oorzaken worden aangepakt zodat onrust, conflict en extremisme geen kans meer hebben. Daarom moet de internationale gemeenschap serieus werk maken van de oproep die de groot-imam van Al-Azhar, Ahmad al-Tayeb, en paus Franciscus in 2019 in Abu Dhabi deden in hun *'Document on Human Fraternity'*.

'De mensheid moet zich verenigen tegen diegenen die onze samenlevingen schade toebrengen, en we moeten samenwerken om deze wereld een veiliger plek te maken voor iedereen, zonder te discrimineren op ras of geloof', aldus Kaabi.

Zijn Egyptische collega Malaiji put meer hoop uit het verzet. Hij ziet dat het verzet tegen 'de Amerikaans-zionistische' agenda nog niet is gebroken. 'De geschiedenis wordt niet langer geschreven in het Witte Huis, maar op de pleinen van het uitdijende verzet, van Palestina tot aan iedere hoek van de wereld. Als het begon met een georkestreerde misdaad, dan is het voor het volk een opsteker dat een periode van bloed kan worden omgezet in een periode van vrijheid.' •

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - Drs.I.Sevinc - Bedrijfsarts/verzekeringarts - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Repressie in Turkije: de süleym opvallend stil

In Turkije worden steeds meer leden van de religieuze Süleymanci-beweging opgepakt. De beweging, die ook in Nederland actief is, houdt zich opvallend stil. Waarom pakt Erdogan juist nu deze religieuze groep aan?

● TAYFUN BALCIK

De operaties die de Turkse staat uitvoert tegen de Süleymanci-beweging zijn al bijna twee maanden oud. Op 15 augustus werd de leider van de Süleymanci-beweging, Alihan Kuris, samen met zijn vrouw en andere medewerkers opgepakt. Toen de leider van een andere religieuze beweging, Alparslan Kuytul, daarover een kritisch bericht plaatste op sociale media, werd hij door een adviseur van Erdogan op sociale media bedreigd en de volgende dag gearresteerd.

Het aantal arrestaties loopt ondertussen verder op. Extremistische partners van het Erdogan-regime, zoals de communist Dogu Perinçek van de Vaderlandspartij, maken er geen geheim van dat ze alle religieuze bewegingen in Turkije – behalve die van de autocraat Erdogan – willen aanpakken.

Criticasters van de operaties, onder wie ex-premier Ahmet Davutoglu, krijgen het juist aan de stok met de autoriteiten. Hij is vanwege het opnieuw circuleren van een vijf jaar oud filmpje het doelwit geworden van een onderzoek van het Turkse OM. Met de mogelijke arrestatie van Ahmet Davutoglu lijkt Erdogan bijna al zijn vroegere, conservatieve kompanen van zich te hebben vervreemd.

‘Beschermer van de Koran’

Maar wie zijn die *süleymancılar* eigenlijk? En waarom staan zij nu

in de hoek waar de klappen vallen in Turkije?

Een stukje Turkse geschiedenis. De religieuze beweging heeft haar naam te danken aan Süleym Hilmi Tunahan, de islamitische mysticus in de hafiz-traditie (‘beschermer van de Koran’), die in 1888 ten tijde van het Osmaanse Rijk in Bulgarije werd geboren. Hij heeft de hele omwenteling van het multiculturele, multireligieuze en multi-etnische Osmaanse Rijk naar de seculiere

republikeinse periode van Turkije sterk in voor het behoud en de overdracht van islamitische kennis. Nadat religieus onderwijs door de seculiere eenpartijstaat CHP van Atatürk grotendeels werd beperkt en religieuze scholen werden gesloten, bleef Tunahan zich ondanks de repressie inzetten voor islamitische educatie. Zijn belangrijkste drijfveer was het bewaren van de islamitische identiteit van Turkije en het doorgeven van religieuze kennis

Dit leidde ertoe dat verschillende van zijn leerlingen belangrijke religieuze functies gingen bekleden.

Turks nationalisme

Terug naar de huidige tijd. Een in Nederland woonachtige Süleymanci-kenner, die uit veiligheids-overwegingen graag anoniem blijft, reageert verbolgen op de aanval op religieuze organisaties in Turkije. ‘Erdogan lijkt terug te vallen op de oude kemalistische politiek, waarbij er geen publieke ruimte is voor religie. Dat lijkt vreemd voor iemand die zich voordoet als islamitisch, maar hij is al lang niet meer geïnteresseerd in islamistische politiek. Hij voert al lange tijd onversneden Turks-nationalistische politiek uit’, aldus de kenner.

Voor nationalisme is onder trotse Turken altijd een markt te vinden. Erdogan heeft dat met zijn alliantie met de Grijze Wolven in 2014 al lang door en lijkt daarvoor al zijn religieuze bondgenoten te hebben ingewisseld. Aan het begin van zijn carrière nam hij afstand van zijn fundamentalistische leermeester Necmettin Erbakan en richtte hij samen met Abdullah Gül de AK-partij op.

Tot ongeveer 2010, de hoogtijdagen van de Turkse betrekkingen met de Europese Unie, liberaliseerde hij de Turkse politiek. Maar sinds het referendum van dat jaar nam hij steeds meer een autoritaire koers aan. Dat leidde in 2013 tot een breuk met Gülen-sympathisanten, die na de coup poging in 2016 uitmondde in een heuse heksenjacht, waarbij tienduizenden mensen werden

‘Erdogan lijkt terug te vallen op de oude kemalistische politiek’

natiestaat van Mustafa Kemal Atatürk meegemaakt. En in die omwenteling van het religieuze ancien régime van het Osmaanse Rijk naar Turks secularisme en nationalisme tijdens de moderne republiek ontstaat de blijvende waarde van de islamitische geestelijke voor de orde die hij opricht.

Zo zette Süleym Hilmi Tunahan zich tijdens de vroege

aan nieuwe generaties.

Vanaf 1951-1952 ontstonden de eerste aan hem verbonden koranscholen. Tunahan stimuleerde, tot aan zijn sterfbed in 1959, de verspreiding van deze scholen in Anatolië en ontwikkelde een praktische methode die leerlingen in staat stelde om in korte tijd veel kennis van de koranwetenschappen op te doen.

ancilar houden zich

DE TURKSE PRESIDENT ERDOGAN SPREEKT ZIJN PARTIJLEDEN IN HET PARLEMENT IN ANKARA TOE. BEELD: ADEM ALTAN/AFP

‘De conservatieve moslimpolitici werden in toenemende mate vervangen door nationalistische politici’

ontslagen, gevangengezet of gedwongen te vluchten.

In 2014 zette hij Abdullah Gül op een zijspoor en in 2016 ook Ahmet Davutoglu, die premier was geworden in 2014, toen Erdogan het stokje van Gül overnam als president. De conservatieve moslimpolitici werden in toenemende mate vervangen door nationalistische politici, zoals Devlet Bahçeli. Ook werd toen het vredesproces met de Koerden overboord gegooid en werd in Syrië en Irak een expansionistische politiek op poten gezet.

Toen de Gülen-sympathisan-

ten vanaf 2013 uit het publieke leven werden gezuiverd, bleef het in andere religieuze bewegingen vooral stil. De bovengenoemde communist Dogu Perinçek, die tot maart 2014 in de gevangenis zat vanwege de Ergenekon-zaak, een vrijdelde, maar eveneens dubieuze coupzaak die al sinds 2008 liep, zei bij zijn vrijlating dat alle religieuze gemeenschappen aangepakt zouden worden. Tien jaar later lijkt die dag te zijn gekomen. De stilte die destijds heerste toen Gülen-sympathisanten werden aangepakt, lijkt nu opnieuw te worden aangehouden binnen

Turkse gemeenschappen.

Dit terwijl het een van de meest georganiseerde en oudste bewegingen is in Turkije en in de Turkse diaspora. Uit een rapport van KIS uit 2017 bleek dat de Süleymanci-beweging, bekend onder de naam Stichting Islamitisch Centrum Nederland, beschikt over 84 organisaties in

Oud-minister Bülent Arınç

Terug naar Turkije. Binnen de AKP in Turkije is er eigenlijk alleen Bülent Arınç, de oud-minister van Binnenlandse Zaken, die het opneemt voor de Süleymanci-beweging. 'De meeste mensen binnen de Süleymanci-beweging zijn volledig

wijs gaat door.'

Op de vraag of er angst is dat er iets staat te gebeuren, is hij koel. 'Zolang vanuit Diyanet [het Turkse overheidsorgaan voor Religieuze Zaken] de boel niet wordt opgehitst, denk ik niet dat er iets zal gebeuren', aldus de kenner, die nog iets kwijt wil over de context waarin deze operaties in Turkije worden uitgevoerd.

Critici menen namelijk dat er in Turkije voortdurend 'afleidingsmanoeuvres' uit de hoge hoed van Erdogan worden getoverd.

Vrede met de Koerden

'Ik ben, zoals uit mijn woorden blijkt, niet echt een aanhanger van Erdogan, maar je moet het hem nageven dat hij zijn zaakjes op orde heeft en dat hij eigenlijk heel Turkije om zijn vinger weet te winden. Deze operatie tegen de *süleymancilar* komt precies op het moment dat er een vredeswet is aangenomen, waar voormalige PKK-strijders van kunnen profiteren. Terwijl iedereen het heeft

op te leggen?'

Daar raakt hij een gevoelige snaar binnen groepen waar de klappen vallen. Zo zijn er veel Turken die de mond zijn gesnoerd en wier carrières zijn verwoest na de mislukte coup poging, die steeds bozer worden over het verloop van het Koerdische vredesproces. 'Ik zou gewetensbezwaren hebben als de ene groep, die lange tijd als terroristisch werd geaffecteerd, nu wordt geabsolveerd, maar aan de andere kant duizenden anderen precies dezelfde behandeling krijgen. Ik zou daar tenminste kritische vragen over stellen', aldus de Turkse politoloog Efe Çaman in een interview.

De vraag is of het vredesproces met de Koerden echt iets zal veranderen in Turkije, of dat Erdogan het vooral gebruikt om zijn regime langer in stand te houden.

'We gaan allemaal op een dag dood. En dus Erdogan ook. Ik maak me echt zorgen wat er daarna gaat gebeuren in Turkije.

'We gaan allemaal op een dag dood. En dus Erdogan ook'

Nederland, waarvan 41 moskeeën en 20 internaten.

In Nederland zijn ze sinds 1972 actief als non-profitorganisatie. In een rapport van Radar, eveneens uit 2017, werd de groepering getypeerd als 'afzijdig' en religieus conservatief. 'Men probeert de samenleving niet te veranderen', staat in het rapport. De focus is vooral goed koranonderwijs. Hun bedreven karakter werd ook door politici in Nederland met argusogen gevolgd. In 2024 stelden VVD-Kamerleden, onder wie Bente Becker, Kamervragen over de 'Turkse sekte' met internaten, waar 'antidemocratische en/of antirechtsstatelijke sentimenten' achter zouden zitten.

'Tot nu toe zijn er vanuit de inspecties geen zorgelijke signalen binnengekomen', was het antwoord op die Kamervragen.

gericht op de bestudering van de koran en houden zich niet bezig met criminele zaken. Het is belachelijk dat ze nu zo worden aangepakt.' Arınç nam het eerder, voorzichtiger, op voor onschuldige Gülen-sympathisanten.

De Turks-Nederlandse kenner van de *süleymancilar* is er niet van onder de indruk. 'Het lijkt erg op het spelen van *good cop, bad cop* binnen de AKP. En mocht dat niet het geval zijn, dan is Arınç sowieso niet meer een man naar wie echt geluisterd wordt binnen de AKP', zegt hij.

Over de effecten van de operaties in Nederland maakt hij zich niet echt zorgen. 'Voor zover ik kan beoordelen en uit een aantal gesprekken begreep, zijn de inschrijvingen bij de internaten dit jaar met ongeveer 5 procent gedaald, *that's it*. De moskeeën zijn open en het weekendonder-

over de Süleymanci-beweging, lijkt de Koerdische zaak beslecht te worden. Dat is uiteraard niet verkeerd. Ik geloof ook in vrede, maar hoe democratisch is die tot stand gekomen? Hoe kan je de maatschappij tot vrede bewegen door ook alle critici het zwijgen

Ik hoop dat het niet zover komt, maar er zal een machtsstrijd uitbreken in het kadaver dat hij achterlaat. Turken en Koerden zouden zich daarop moeten voorbereiden en moeten werken aan een vredesproces dat alle benadeelde groepen omvat.' •

'Hoe kan je de maatschappij tot vrede bewegen door ook alle critici het zwijgen op te leggen?'

YAVUZ BAYDAR

‘Zwarte zondag’ in Duitsland, vreugde in Rusland

Duitsland hield zondag niet zomaar verkiezingen. Het land kreeg een stuiptrekking. Alternative für Deutschland (AfD) steeg in Saksen-Anhalt naar 43,8 à 44,5 procent van de stemmen, meer dan een verdubbeling van het resultaat uit 2021, en verpletterde de christendemocraten van bondskanselier Friedrich Merz, die met een veronderende 17,2 procent over de finish strompelden.

Met 39 zetels heeft het deelstaatsparlement een extreem-rechtse partij nu dicht bij regeringsdeelname in Duitsland gebracht dan op enig moment sinds 1945. De opkomst bedroeg bijna 78 procent, de hoogste sinds de Duitse hereniging. Dit was geen apathie die omsloeg in een proteststelsel; dit was een gemobiliseerd electoraat dat met open ogen richting de politieke flanken marcheerde.

En toen kwam de kers op deze vergiftigde taart: lijsttrekker Ulrich Siegmund, die kort daarvoor had verklaard dat ‘we geschiedenis hebben geschreven’, bedankte Elon Musk op X voor zijn ‘duidelijke en uiterst belangrijke kijk op de politieke ontwikkelingen van onze tijd’. Hij voegde eraan toe dat

hij ‘de mogelijkheid tot een sterke en constructieve samenwerking zeer zou verwelkomen’. Musk, die onder de overwinningsspost van Alice Weidel al triomfantelijk ‘Gut gemacht!’ had geschreven, hoefde nauwelijks nog iets te zeggen. De rijkste man ter wereld had opnieuw zijn vlag in Duitse bodem geplant en de AfD groette hem als een geestverwant.

Wat het moment zo explosief maakt, is de geopolitieke context: dit speelt zich niet af tegen de achtergrond van kalme Duits-Russische betrekkingen, maar te midden van een escalerende diplomatieke confrontatie. Slechts enkele dagen voor de verkiezingen beschuldigde Berlijn Moskou er formeel van achter een complot met een met explosieven geladen drone te zitten, gericht op de luchthaven Leipzig/Halle.

Minister van Buitenlandse Zaken Johann Wadephul reageerde niet met een beleefde diplomatieke nota – hij begon een zuivering. Het Russische consulaat-generaal in Bonn kreeg het bevel uiterlijk 18 september de deuren te sluiten. Het huurcontract van het Russische Huis, een cultureel centrum in Berlijn dat al lange tijd ervan wordt verdacht een dekmantel voor spionage te zijn, werd abrupt beëindigd. De

visumregels voor Russische burgers werden aangescherpt en tegelijkertijd werd opnieuw aangedrongen op EU-sancties tegen de schimmige Russische vloot van olietankers.

De reactie van Moskou was puur theater van ontkenning. President Vladimir Poetin beschuldigde Duitsland ervan bewijs te hebben geplant om Rusland erin te luizen, terwijl het Kremlin de sluiting van het consulaat afdeed als ‘absurd’.

Het past naadloos in een breder, alarmerend patroon: de hybride oorlog die Rusland in heel Europa voert, lijkt met de week minder hybride te worden. Sabotage, het binnendringen van het luchtruim met drones en beïnvloedingsoperaties scheren inmiddels langs de flinterdunne grens met een openlijk conflict.

Stel je het beeld op een gesplitst scherm voor: met de ene hand zet Berlijn Russische diplomaten het land uit en sluit het verdachte dekmantelorganisaties, terwijl de partij die de politiek in Oost-Duitsland domineert openlijk toenadering zoekt tot een Amerikaanse oligarch die pleit voor toenadering tot Moskou, goedkopere energie en een einde aan de sancties. Het is diplomatieke zweeps slag van de hoogste orde en brengt de AfD

rechtstreeks op ramkoers met de steeds strengere veiligheidsdoctrine van de Duitse federale staat.

Laten we niet doen alsof Musks aanmoedigingen een onschuldige eigenaardigheid zijn. Hij gebruikt zijn platform al maanden om standpunten van de AfD te versterken en een groter podium te geven, en zijn ‘Gut gemacht!’ was een duidelijk signaal aan miljoenen volgers dat delen van de westerse techoligarchie de Duitse radicaal-rechtse beweging gunstig gezind zijn.

Combineer die megafoon met een partij waarvan het buitenland-politieke kompas consequent richting Moskou wijst, en er ontstaat een verontrustende samenloop: invloed uit Silicon Valley en sympathie voor het Kremlin die rond dezelfde opstandige politieke kracht cirkelen en beide knagen aan de dragende pijlers van de democratische consensus van het naoorlogse Duitsland. (Het is daarom wellicht hoog tijd om terloops de nieuwe bestseller van Gil Duran aan te bevelen, *The Nerd Reich*.)

De reacties volgen snel. De Franse minister voor Europese Zaken, Benjamin Haddad, zei het onomwonden en noemde de uitslag ‘een zeer ernstig moment voor Europa’.

Israëlische minister wil Palestijnen 'In strijd met internationaal recht'

De Israëlische minister Itamar Ben-Gvir presenteerde begin september een plan om vrijwel alle twee miljoen Palestijnen binnen zeven jaar naar andere landen te verdrijven. Geen enkel mogelijk gastland heeft daarmee ingestemd. Volgens internationaalrecht deskundigen zou uitvoering van het plan neerkomen op gedwongen deportatie.

● KAJA BOUMAN

De man van Iman Shalouf zit op zijn knieën op de grond en verbergt zijn gezicht in zijn handen. Voor hem ligt het bedekte lichaam van zijn 27-jarige vrouw, laat een video van persbureau Reuters zien. Een paar dagen eerder schoot het Israëlische leger vanuit militaire voertuigen op het tentenkamp waar de familie woont in Khan Younis, in het zuiden van de Gazastrook. Een van de kogels raakte Iman recht in het hoofd. Ze was zeven maanden zwanger.

'Ik ging de tent in en zag dat ze onder het bloed zat', vertelt broer Nizar Shalouf met tranen in zijn ogen. 'We namen haar mee naar het ziekenhuis. Daar bleek haar baby nog een hartslag te hebben. De dokters probeerden het kindje te redden, maar dat is niet gelukt.'

Iman en haar zoontje zijn twee van de ruim 1300 Palestijnen die sinds de wapenstilstand als overleden zijn geregistreerd. Een groot deel daarvan zijn Palestijnen die sinds het staakt-het-vuren zijn gedood door Israëlisch geweld. Anderen werden in deze periode onder het puin vandaan gehaald en waren al eerder gedood bij Israëlische aanvallen.

Sinds de wapenstilstand zijn er nog bijna dagelijks aanvallen in Gaza. Ondertussen blijft de toekomst voor Palestijnen onzeker. Waar de internationale gemeenschap inzet op wederopbouw van Gaza voor een Palestijnse maatschappij, lijkt de Israëlische rege-

ring juist te hopen dat de Palestijnen straks massaal vertrekken.

Plan Ben-Gvir

'Realistisch en concreet', zo noemt minister Ben-Gvir zijn plannen om alle twee miljoen Palestijnen in Gaza illegaal te verplaatsen naar andere landen. Volgens de extreemrechtse minister zijn er meerdere landen die ervoor open-

investeren. Daarvan zullen de 'opvangpakketten' van de vertrekkende Palestijnen worden betaald. Daaronder vallen kosten zoals de reis naar het nieuwe land, de eerste huisvesting, een beroepsopleiding en andere ondersteuning van maximaal 24 maanden. Ook zogenaamde 'gastlanden' zullen betaling ontvangen. De hoeveelheid wordt dan bepaald op basis van het aantal

lige emigratie uit de Gazastrook', maar dat is een 'ironische titel', zegt Marieke de Hoon, hoogleraar internationaal strafrecht aan de Universiteit van Amsterdam. 'Als je in een gebied leeft waarin je, door Israël's toedoen, je leven niet zeker bent en geen toekomstperspectief hebt, en daardoor besluit weg te gaan, betekent het niet dat dat vertrek vrijwillig is.'

Dat Palestijnen er mogelijk zelf voor kiezen om via het plan van Ben-Gvir te vertrekken, maakt volgens De Hoon juridisch geen verschil. De gedwongen deportatie van Palestijnen blijft in strijd met het internationaal recht. 'Dit plan bevestigt juist de intentie van Israël om het gebied etnisch te willen zuiveren.'

'Ook als landen zich straks ineens wél melden om gastland te worden en Palestijnen op te vangen, wordt het plan niet ineens legaal. Het is nog maar de vraag of landen zich hiervoor zullen melden, want als je bewust meewerkt aan een Israëlisch plan om Palestijnen uit Gaza te verwijderen, kan je medeverantwoordelijk worden voor de schending van het internationaal recht', zegt De Hoon.

Wat wil Trump?

De plannen van Ben-Gvir volgen kort op uitspraken van de Israëlische minister van Defensie, Israel Katz. Hij verklaarde dat Israël de goedkeuring van Trump zocht om Palestijnen uit Gaza te verdrijven.

Trump zelf veroorzaakte vorig jaar internationale verontwaardiging met de suggestie dat alle twee miljoen Palestijnen Gaza zouden verlaten en dat de VS het gebied opnieuw zouden ontwik-

'De dokters probeerden het kindje te redden, maar dat is niet gelukt'

staan de Palestijnen op te nemen. Landen als Turkije, Ethiopië en Congo worden genoemd als mogelijke bestemmingen, zonder bevestiging van de landen zelf.

Ben-Gvir maakte het plan begin september bekend. Het rapport van twintig pagina's, waar hij naar eigen zeggen ruim anderhalf jaar aan werkte, stelt onder andere dat in het eerste jaar 250.000 Palestijnen uit Gaza zouden moeten vertrekken. De rest van de zo'n 2 miljoen Palestijnen zou geleidelijk in de zes jaar erna Gaza moeten verlaten.

Volgens Otzma Yehudit, de partij van Ben-Gvir, zal Israël 10 miljard shekel (3 miljard euro)

inwoners uit Gaza dat de landen opnemen.

Geen enkel mogelijk 'gastland' heeft tot nu toe openlijk ingestemd met de plannen van Ben-Gvir. Turkije heeft zelfs, samen met Egypte, Jordanië, Qatar, Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Indonesië en Pakistan, in een verklaring gereageerd op de uitspraken van de minister en gezegd dat het iedere poging om Palestijnen uit Gaza te verdrijven afwijst.

In strijd met internationaal recht

Ben-Gvir gaf het rapport de titel 'Nationaal werkplan voor vrijwil-

en massaal uit Gaza verdrijven: t'

EEN PALESTIJNSE VROUW BEKIJKT DE SCHADE AAN HAAR TENT NA EEN ISRAËLISCHE AANVAL IN KHAN YOUNIS. BEELD: BASHAR TALEB/AFP

Dit plan bevestigt juist de intentie van Israël om het gebied etnisch te willen zuiveren'

kelen. Later kwam hij daarop terug en zei hij Gaza juist te willen herbouwen voor de Palestijnen zelf.

Maar dat zegt weinig, volgens De Hoon: 'Trump heeft op allerlei manieren laten zien dat hij regels van internationaal recht negeert.

Het zou dan ook niet verbazen als hij dit plan steunt, en zelfs verdraait als een mooie kans voor Palestijnen, en Palestijnen verwijt niet aan een oplossing te willen werken als ze niet willen meewerken aan hun eigen deportatie en het verlies van Gaza. Dit is de

wereld op zijn kop. Juist hier is het ook van cruciaal belang dat andere staten zoals Nederland zich tegen dit plan uitspreken en de verdraaiing en desinformatie ontmaskeren.'

Verkiezingen

De Israëlische regering heeft sinds 7 oktober 2023 meerdere pogingen gedaan om plannen op te zetten voor massadeportaties. In maart vorig jaar kwam de regering met het 'vrijwillige emigratiekantoor': een bureau waar Palestijnen zich zouden kunnen aanmelden voor 'vrijwillige emigratie' uit Gaza. Maar een daadwerkelijk kantoor leek er nooit te komen, mede omdat geen enkel land akkoord ging met het op grote schaal openen van Palestijnen.

Ook was er de nephulporganisatie Al-Majd, waar de extreemrechtse Israëlische organisatie Ad Kan achter bleek te zitten. Via deze organisatie werden bijna 400 Palestijnen uit Gaza naar Indonesië, Maleisië en Zuid-Afrika gevlogen. Andere Palestijnen hebben Gaza verlaten middels visa voor andere landen. Exacte cijfers zijn niet bekend, maar de aantallen liggen vooralsnog laag.

Of het plan van Ben-Gvir daar verandering in zal brengen, is onzeker. Internationaal is er veel weerstand. Toch blijft het plan volgens de minister 'uitvoerbaar'. Na de verkiezingen eind oktober moet de nieuwe regering een ministerie oprichten dat de emigratie in goede banen zal leiden. ●

Moeten kerken en moskeeën maarmoedebestrijding en zorg?

CDA-minister Mirjam Sterk (Langdurige Zorg, Jeugd en Sport) vindt dat kerken meer zouden moeten doen voor de zorg. Haar Willibrordlezing roept veel kritiek op uit christelijke hoek, maar ze krijgt ook bijval. Achter de ophef gaat een diepere vraag schuil: zijn kerken, moskeeën en andere gebedshuizen er alleen voor het zielenheil, of hebben ze ook een sociale opdracht?

● EWOUT KLEI

De toespraak van minister Mirjam Sterk, die ze op 31 augustus hield aan de Protestantse Theologische Universiteit, had waarschijnlijk een bescheiden academisch moment kunnen blijven. Maar in plaats daarvan werd het een kleine rel. De minister zou kerken de schuld geven van maatschappelijke problemen en hen verwijten dat ze in slaap zijn gesukkeld door de verzorgingsstaat. Impliciet zou ze hiermee suggereren dat religieuze gemeenschappen maar moeten bijspringen, nu de staat zich terugtrekt.

Op social media en in de kolommen van *Trouw* en het *Nederlands Dagblad* klonk er

gemor. Waarom wees Sterk naar de kerk, terwijl de overheid zelf jarenlang heeft bezuinigd op zorg, welzijn en ondersteuning?

Cultuurtheoloog Frank Bosman is ook kritisch. Hij plaatst haar lezing in een bredere ontwikkeling waarin de staat zich terugtrekt, religieuze gemeenschappen worden aangesproken, en ondertussen de politieke verantwoordelijkheid wordt afgezwakt. Hij verwijst in dit verband

keeën en andere religieuze instellingen is de norm.'

Kerken, kloosters en religieuze stichtingen hebben eeuwenlang scholen, ziekenhuizen, armenzorg en opvang georganiseerd, van middeleeuwse orden als de dominicanen en de franciscanen die zich in steden richtten op armenzorg, zieken en onderwijs tot de 20e-eeuwse zuilen met hun eigen scholen, ziekenhuizen en sociale netwerken. Ook in de

ciet.' Daar heeft hij weinig geduld mee: 'Als je de brandweer wegbezuinigt en vervolgens boos wordt dat de scouting brandjes niet goed blust, ben je hypocriet.'

Natuurlijk mag je kerken, moskeeën en andere religieuze organisaties aanspreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar dat mag niet dienen als alibi voor een terugtrekkende staat. 'Religieuze gemeenschappen kunnen en willen veel doen — daklozenopvang, hulp aan drugsverslaafden, voedselbanken, buurtinitiatieven — maar ze zijn geen vervanging voor structureel beleid. Sterks appel is niet zonder risico in een politieke context, waarin 'participatiesamenleving' een eufemisme is voor harde bezuinigingen op zorg.'

'Dat de staat voor mensen zorgt, is in de geschiedenis echt een uitzondering'

Kerk en volk

Heel anders klinkt Lambert Pasterkamp, docent aan de Christelijke Hogeschool Ede en promovendus aan de Theologische Universiteit Utrecht. Hij schrijft een proefschrift over de kerk en het sociale vraagstuk, met een onderzoek dat deels historisch, deels normatief is. Zijn focus ligt vooral op protestantse kerken en orthodoxe armenzorg.

Pasterkamp ziet de kritiek op Sterk als begrijpelijk, maar overdreven. Hij leest haar lezing niet als een verwijt aan kerken, maar als een appel. 'Ik snap de kritiek, dat kerken de schuld krijgen terwijl de overheid veel heeft bezuinigd. Maar ze heeft ook een punt. De verzorgingsstaat loopt op zijn einde. We zitten in een participa-

naar de Canadese filosoof Charles Taylor, die laat zien dat secularisatie samenhangt met de opkomst van een sociaal vangnet.

'Als de staat zorgt voor mensen, dan lijkt de kerk overbodig', zegt Bosman. 'Maar het werkt ook andersom. Want wanneer de staat zich terugtrekt, vullen kerken en andere religieuze gemeenschappen het gat op. Dat de staat voor mensen zorgt, is in de geschiedenis echt een uitzondering. De zorg van kerken, mos-

islam is zorg geen bijzaak, zegt Bosman. Zakaat — het geven aan armen en behoeftigen — is een van de vijf zuilen.

Bosman ziet daarom een spanning in Sterks lezing. 'Eerzijds erkent ze dat religies een traditie van zorg hebben. Maar aan de andere kant is ze kritisch op de rol van de kerk, die te weinig zou doen. Nu de verzorgingsstaat onder druk staat, moeten kerken en religieuze gemeenschappen het maar oplossen, zegt ze impli-

FRANK BOSMAN

meer doen voor

MOSKEE EL MOUHSSININE AAN DE MEEUWENLAAN IN AMSTERDAM-NOORD IN 2007. BEELD: MARTIN ALBERTS/STADSARCHIEF AMSTERDAM

‘Christelijke armenzorg was vaak paternalistisch’

tiesamenleving, een zorgsamenleving. Kerken zijn bij uitstek plekken van participatie of zorg, maar dat lijken ze soms zelf te vergeten.’

Historisch gezien is dat opvallend. In de 19e eeuw waren kerken en kerkelijk geïnspireerde organisaties belangrijke spelers in de armenzorg. Ze speelden daarmee ook een rol in wat Pasterkamp de ‘sociale verbeelding’ van de samenleving noemt. Figuren als predikant en filantroop

Otto Gerhard Heldring richtten tehuizen op voor tienermeisjes die in de prostitutie hadden gezeten en dachten na over hoe de kerk voor mensen moest zorgen. Hun organisaties hadden nationale pretenties, zegt Pasterkamp. ‘Ze hadden daarmee heel de samenleving op het oog, niet alleen de eigen kring.’

Er was ook kritiek op naastenliefde voor mensen buiten de kerk. ‘Moet je prostituees wel willen helpen?’, klonk het in som-

mige kringen. Christelijke armenzorg was vaak paternalistisch, moraliserend en sterk gekoppeld aan sociale controle, denk aan huisbezoeken om te checken of mensen zich aan de regels hielden. Niettemin was de inzet een vorm van sociale verbeelding: een idee over hoe de samenleving er idealiter uit zou moeten zien. De Nederlandse Hervormde Kerk wilde er zijn voor iedereen.'

Met de opkomst van de verzorgingsstaat verschoof de verantwoordelijkheid. De overheid concludeerde pragmatisch dat de kerk niet langer alle armen kon helpen. Linkse liberalen, ook die van vrijzinnig-christelijke huize, pleitten er eind 19e, begin 20e eeuw voor dat hulp naar de staat moest. 'De Armenwet van 1912 hield formeel nog vast aan het primaat van de kerk, maar feitelijk was dat al achterhaald', zegt Pasterkamp. 'Maar pas na de Tweede Wereldoorlog nam de staat officieel de zorg van wieg tot graf over.'

Een kleine groep strenge christenen protesteerde tegen de verzorgingsstaat. Sommigen weigerden zelfs AOW, omdat zorg volgens hen een taak van de kerk was. 'Maar dat was een minderheid. De meeste kerken pasten zich aan de nieuwe werkelijkheid aan.'

Pasterkamp ziet nu een dubbele beweging. Enerzijds is er een

terechte gevoeligheid voor paternalisme en machtsmisbruik. 'In de opleiding Social Work op mijn hogeschool is er veel aandacht voor autonomie. In hoeverre mag je mensen sturen? En hoe voorkom je dat hulp bevoogdend wordt?' Anderzijds is er een samenleving die hij 'verweesd' noemt. 'Er is soms te weinig sturing, mensen krijgen te weinig kaders aangereikt en we bekommen ons te weinig om elkaar.'

In dat spanningsveld vindt Pasterkamp Sterks appel interessant. 'Je moet het niet zien als een nostalgische oproep om terug te

maar ze zegt dat ons discours, onze taal, te weinig gevuld is. Er moet meer invulling worden gegeven aan waarden.'

Volgens Smalbrugge gaat Sterks lezing niet over het afschuiven van taken, maar over het ontbreken van een narratief, een verhaal. We hebben modellen, begrippen en instrumenten in de zorg – efficiëntie, indicaties, protocollen – maar te weinig geestelijke taal om te zeggen waarom we zorgen, wat we belangrijk vinden, hoe we elkaar zien. Wat je doet, je handelen, moet een link hebben met een inhoudelijk ver-

MATTHIAS SMALBRUGGE. BEELD: WIEP VAN APELDOORN

principe van naastenliefde op hun eigen manier invulden. Gereformeerden waren meer naar binnen gericht, met een sterk eigen verhaal en eigen organisaties. Hervormden waren meer naar buiten gericht, de mensen aan de rand hoorden er ook bij, je vroeg niet aan mensen hoe gelovig ze wel of niet waren. Katholieken namen een tussenpositie in. Ze waren missionair, maar ook sterk zuilgebonden. Ze hadden eigen scholen en ziekenhuizen, veelal georganiseerd door religieuze orden en congregaties. Die waren er voor iedereen, maar ze hadden wel een duidelijk verhaal waar je je aan moest houden.

In al die gevallen was er iets wat Smalbrugge nu mist: een verbindend narratief. In de verzuijingstijd konden de gereformeerde voorman Abraham Kuiper en zijn katholieke evenknie Herman Schaepman elkaar vinden in een gedeeld idee van samenleven, ondanks alle grote ideologische verschillen. Vandaag lukt dat echter nauwelijks. Links en rechts staan lijnrecht tegenover elkaar en 'compromis' is een vies woord geworden. 'De huidige begrotingsonderhandelingen verlopen zeer moeizaam. Ze laten zien hoezeer Nederland snakt naar een verhaal. Dat hoeft wat mij betreft niet nationalistisch te zijn, maar wel verbindend.' ●

'Er moet meer invulling worden gegeven aan waarden'

keren naar de 19e eeuw, maar als uitnodiging aan kerken om opnieuw na te denken over de verbeelding van de samenleving, zonder de fouten van vroeger te herhalen.'

De kerk was er niet alleen voor de gelovigen

Matthias Smalbrugge, hoogleraar aan de School of Religion and Theology van de Vrije Universiteit Amsterdam, is misschien wel het meest uitgesproken in zijn verdediging van Sterk. Hij vindt de kritiek op haar lezing 'overdreven'.

'Ze schuift de sociale verantwoordelijkheid van de overheid niet op het bordje van de kerk,

haal, anders spelen we theorie en praktijk uit elkaar.

Smalbrugge plaatst Sterk in een traditie die teruggaat tot de hervormde theoloog Arnold van Ruler. In maart 1945, nog tijdens de oorlog, schreef Van Ruler dat de antithese, de tegenstelling tussen gelovig en ongelovig, niet de kern is. Mensen hebben elkaar juist nodig. In de nieuwe kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk was er veel aandacht voor de publieke taak van de kerk. De kerk was er niet alleen voor de gelovigen, maar voor heel de samenleving.

De hoogleraar vertelt dat verschillende religieuze tradities het

LAMBERT PASTERKAMP

TAYFUN BALCIK

Journalist en historicus.

Amsterdam is nu van de anderen

Het leven wacht niet op jou. Nieuw leven al helemaal niet. Daarom is een afwachter houding niet verstandig als je alles uit je relatief korte leven wilt halen. 'Alles' hoeft in dit verband, als Nederlanders onderling, geen Hollywoodachtige carrière te zijn. Huisje, boompje, beestje is genoeg. Wanneer dit is bereikt, kan jouw leven wel even wachten om ruimte te bieden aan nieuw leven.

En laat dit nou precies het punt zijn waar het voor veel aspirant-gezinnen in Nederland stukloopt. Huisje, boompje, beestje is niet meer zo vanzelfsprekend als toen onze generatie werd geboren in de jaren tachtig en negentig, toen Nederland qua klasse en kleur gelijkwaardiger was dan nu.

Mijn vader, een aanvankelijk illegale migrant uit Turkije, had voor zijn 35ste al drie kinderen en is meerdere keren verhuisd in Amsterdam. Nu moet je minimaal twintig jaar wachten op een sociale huurwoning, en dan is dat zeker geen 80 vierkante meter met zolder en berging binnen de ring. De wooncrisis gaat gepaard met veel stil leed achter de voordeur: levens die stilstaan en jongeren die in hun krachtigste jaren een depressief bestaan leiden.

'Hoe kun je hoop houden?', vraagt een jonge, zwarte vrouw mij tijdens een story circle over gentrificatie in de bieb vorige week. Ik moet het gesprek faciliteren, maar deze vraag kan ik niet onbeantwoord laten. 'We zijn het aan de jongere generaties verplicht om hoop te houden', brabbel ik wat, terwijl ik ook verwijst naar escapisme in boeken (zoals die van James Baldwin en Frantz Fanon).

Het is geen bevredigend antwoord, maar even later krijg ik nog een kans. Schaamteloos eisen wat je wilt. 'Als je je problemen niet durft aan te kaarten, dan komt er sowieso geen oplossing.' Durf te zeggen, durf kwetsbaar te zijn en vind een vorm om dat zo expliciet mogelijk te doen, zonder je waardigheid te verliezen.

De straat kan emanciperend werken en de babyboomers, die alles in hun leven mee hadden, kunnen misschien ergens denken: oké, misschien moeten we deze jongeren ook ruimte gunnen. Of heeft die generatie haar handen al vol aan haar eigen witte (klein)kinderen? Het hemd is nader dan de rok.

De manier waarop oude en nieuwe levens met elkaar omgaan in de startfase van hun relatie – laten we zeggen de eerste 15 tot 20 jaar – is bepalend voor de rest van je leven. Hoe meer oude lichamen

investeren in jong vlees en bloed, des te groter de wederdienst zal zijn op je oude dag. Althans, dat is de hoop.

Ik ben zonder witte Nederlanders opgegroeid in Amsterdam Nieuw-West en heb nu op structurele basis – professioneel – contact met ze. Het vergt emotionele arbeid om de banden aan te halen met witte Nederlanders. Arbeid die ik niet hoeft te leveren met Turkse Nederlanders en in mindere mate met andere Nederlanders van kleur.

Een voorbeeld: een Turkse man met een volle winkelwagen laat me na oogcontact voorgaan in de Turkse supermarkt. In de Albert Heijn dringt een witte vrouw, zonder me aan te kijken, voor bij de kassa. Het zegt wellicht niets over de houding van Turkse mannen en witte vrouwen in het algemeen (genoeg irritante Turkse mannen en aardige witte vrouwen), maar zulke momenten gaan wel tussen mijn oren zitten.

Zo heb ik nog meer gedachtenkronkels. Bijvoorbeeld als bezwete, fietsende veertiger op doorreis in 'mijn' Vondelpark, waar ik hordes (witte) mensen zie die hun sportlichamen groepsgevoels afbeulen. Hoe durven ze dat te doen in mijn park, waar ik destijds, in mijn werkloze jaren, urenlang zaterdagbijlagen zat te verslijten?

Verderop, bij de P.C. Hooftstraat, zie ik de rijkere varianten van een Amsterdams bestaan met luxieuze brillen op hun smetteloos opgemaakte gezichten. Zouden ze ook gelukkig zijn? Dingen die ik me afvraag wanneer ik 'hen' zie. Zij die geen onderdeel zijn van mijn leven en ik niet van het hunne.

Zij die Amsterdam opkopen en verhuren aan studenten en almaar rijker worden, en wij, allochtone Amsterdammers, die veertig jaar na onze geboorte in deze stad verspreid leven in andere steden omdat het als middenklassers inmiddels te duur was om een gezin te beginnen in de stadsdelen waar we zijn geboren.

Amsterdam is nu van de anderen, zeg ik als aarzelende Hagenees. Ons Amsterdam is geschiedenis. Pijnlijk om te noteren, maar ik begin er steeds meer vrede mee te hebben. Nederland is groter dan Amsterdam-West. En een mensenleven is te kort om alleen maar te genieten van Amsterdam-West.

Is dit nou van twee walletjes eten of mijn Nederlanderschap opeisen in alle delen van het land? In de blauwe ogen van sommigen ben ik nooit een Amsterdammer geweest, misschien lukt het om Hagenees te worden. Ha! •

Volgens filosoof Helmuth Plessners te zijn

Filosoof Plessner maakte zich zorgen om de opkomst van extreemrechts en -links tijdens de Weimarrepubliek. 'Hij zag de polarisatie als groot gevaar', zegt kenner Julien Kloeg.

● MARISKA JANSEN

Filosoof Helmuth Plessner (1892-1985) is bij het grote publiek een onbekende naam. Dat komt, denkt kenner Julien Kloeg, doordat de Tweede Wereldoorlog zijn carrière brak. Na de machtsovername van de nazi's vluchtte de Duitse filosoof, die een Joodse vader had, in 1934 naar Nederland.

Na een onderduikperiode tijdens de oorlog werd Plessner hoogleraar in Groningen. In de jaren vijftig keerde hij terug naar Duitsland en hielp hij bij de denazificatie van de academische wereld. Bovendien was Plessner achter de schermen druk met het opzetten van een nieuw filosofisch instituut. Zijn belangrijkste werken verschenen al ver daarvoor, in de jaren twintig en dertig,

ten tijde van de Weimarrepubliek.

Kloeg, filosoof aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, is co-auteur van de inleiding bij de onlangs verschenen vertaling van *Macht en menselijke natuur* (1931).

De Weimarrepubliek, wat was dat voor periode?

'Een tijd van grote politieke en economische onrust, en van culturele bloei. De Weimarrepubliek ontstond in 1919, na de Eerste Wereldoorlog. Duitsland was nog maar net een democratie, met actief en passief kiesrecht voor vrouwen, referenda en grondrechten voor alle Duitsers.

De keuze voor Weimar als oprichtingsplaats was niet toevallig. De stad was verbonden met grote namen als Bach, Goethe en Schiller. Ook elders in Duitsland bloeide de cultuur, met moderne schilderkunst, het Bauhaus, vernieuwende muziek, cabaret en film. Vooral in Berlijn werd volop geëxperimenteerd.

Politiek was het een ander verhaal. Al in 1920 verloor de coalitie van drie grote middenpartijen de

'Op het dieptepunt kostte één Amerikaanse dollar een biljoen Duitse mark'

absolute meerderheid. Daar kwamen grote economische problemen bovenop. Duitsland moest vanwege het Verdrag van Versailles enorme herstelbetalingen doen en kreeg te maken met hyperinflatie. Op het dieptepunt kostte één Amerikaanse dollar een biljoen Duitse mark. Zelfs Plessner, die uit een gegoede familie kwam, kon zich nog maar twee warme maaltijden per week veroorloven. Verder leefde hij op achtergrond kwamen extreemlinks en extreemrechts steeds scherper tegenover elkaar te staan.'

Hoe zag die polarisatie eruit?

'Aan de linkerkant waren er communistische revolutionairen die met coup pogingen de maatschappij omver wilden werpen. Aan de rechterkant stonden de nationaalsocialisten, die ook tegen het bestaande politieke systeem waren. Zij deden onder leiding van Hitler in 1923 een coup poging. In 1922 vermoordden extreemrechtse officieren de

Joodse minister van Buitenlandse Zaken Walther Rathenau.

Bij de communisten kwam hun overtuiging voort uit een visie op de geschiedenis en de klassenstrijd, bij de nationaalsocialisten uit hun ideeën over volk en ras. Beide bewegingen wilden niet binnen de democratie met anderen onderhandelen en compromissen sluiten. Plessner zag dit als een groot gevaar.'

Wat bedoelt hij met Gemeinschaft?

'*Gemeinschaft*, gemeenschap, is een hechte groep mensen die zich sterk met elkaar verbonden voelt en dezelfde waarden en overtuigingen deelt, zoals een gezin of een kerk. Zo'n gemeenschap biedt geborgenheid en draagt tradities over. Maar het wordt gevaarlijk als je de gemeenschap als ideaal voor de hele samenleving neemt. Gemeenschapsdenken kan dan al snel tot radicalisering leiden.

Een fascist kan bijvoorbeeld denken dat uitsluitend mensen met dezelfde afkomst en opvoeding zijn waarden delen. De samenleving moet dan rond die groep en die waarden worden ingericht. Wie daar niet bij past, valt af en wordt buitengesloten.

Volgens Plessner moeten er daarom duidelijke grenzen worden gesteld aan de macht van de gemeenschap. En hij stelt er een ander begrip tegenover: *Gesellschaft*, maatschappij.'

Wat bedoelt hij daarmee?

'Hij vindt dat er een midden moet zijn. Niet een politiek midden tussen links en rechts, maar een gedeelde ruimte waarin mensen met verschillende opvattingen in gesprek kunnen.

ner hoeven we het niet

Ook politiek vindt plaats in de *Gesellschaft*. Je kunt van een parlement zeggen dat alles er draait om regels en procedures en dat politici afstandelijk zijn. Maar dat is juist de kracht: ze voorkomen dat één groep zomaar de eigen waarheid aan de rest kan opleggen. Het spelen van een rol hoort daar ook bij. Een politicus hoeft niet voortdurend zijn persoonlijke gevoelens en overtuigingen te laten zien.'

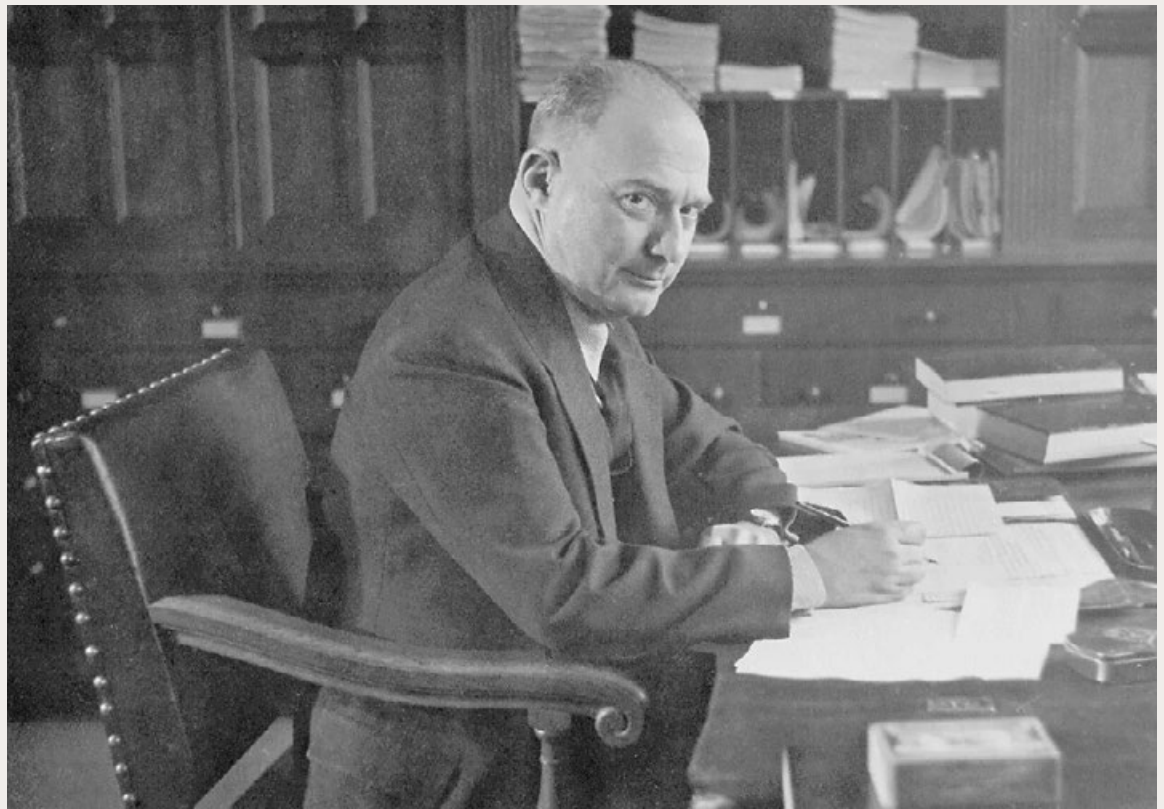
Plessner hield zich ook bezig met de begrippen 'vriend en vijand'.

'Dat is een discussie die echt bij die tijd hoort. Het onderscheid komt van Carl Schmitt, die behalve als jurist ook bekend is als verdediger van het nazi-regime.

Voor Schmitt, maar ook voor Plessner, bestaat er geen ideale wereld waarin we allemaal met elkaar kunnen opschieten. Verschillen en conflicten horen bij de politiek. Voor Schmitt was het eenvoudig: vrienden zijn ons soort mensen, vijanden zijn de anderen. Plessner dacht daar anders over. De ander staat, ook als die vreemd of zelfs vijandig is, nooit helemaal los van ons. We kunnen iets van onszelf in de ander herkennen en andersom.

Je kunt niet zomaar zeggen: ik weet precies wie bij "ons" hoort, wie "echt Duits" is en wie niet. Want ook de identiteit van een mens ligt volgens Plessner niet vast. Ben ik bijvoorbeeld een echte Nederlander? Op een bepaalde manier wel: ik heb een Nederlands paspoort. Maar ik voel me ook verbonden met Duitstalige filosofen. Misschien heb ik een ander land waar ik graag naartoe ga. En andere mensen geven weer op een heel andere manier invulling aan wat het betekent om Nederlander te zijn.

Als je zegt dat een echte Nederlander iemand is wiens familie hier al generaties woont

HELMUTH PLESSNER AAN ZIJN BUREAU IN GRONINGEN, 1939. BEELD: WIKIPEDIA

Je moet steeds zelf invulling geven aan wie en wat je bent'

en alleen Nederlandse genen heeft, dan ga je uit van een rigide beeld van Nederlanderschap. En uiteindelijk ook van de mens: je neemt aan dat iemand vanzelfsprekend tot de ene of de andere groep behoort.

Plessner zegt juist dat de mens altijd een open vraag is. Je moet steeds zelf invulling geven aan wie en wat je bent. Dat geldt ook voor wie wij zijn als maatschappij. Daar bestaat geen vaststaand antwoord op. Daar moeten we met al

onze verschillen steeds weer samen vorm aan geven.'

Lijkt onze tijd op die van de Weimarrepubliek?

'Ik denk dat veel mensen dat zo voelen. Ik zelf ook. De vraag is vooral of er nog een gedeelde publieke ruimte bestaat die we met z'n allen bewonen. Of leven we steeds meer in hechte groepen van mensen die ongeveer hetzelfde denken en elkaar goed begrijpen, maar nauwelijks nog contact hebben met mensen buiten hun eigen kring?

Wat Plessner zegt is: we hoeven het niet met elkaar eens te zijn. Het gaat erom dat we afstand doen van het idee dat wij als enigen de waarheid bezitten. Alleen dan kunnen we ruimte laten voor andere opvattingen en verdragen dat mensen fundamenteel anders denken dan wij.' ●

LODY VAN DE KAMP

Rabbijn en publicist.

Geef geloof de ruimte

In Europa was het zeker niet altijd pais en vree tussen Joodse gemeenschappen en de bevolking om hen heen. De angst voor onderdrukking, verdrijving, vervolging en pogroms was altijd aanwezig. En keer op keer bleek die angst niet onterecht. Ik heb het over het Europa van lang voordat Hitler en zijn trawanten van zich lieten horen. Een tijd waarin moskeeën nog geen deel uitmaakten van het landschap en er ook nog geen Joodse staat was waaraan men, als men dat wilde, aanstoot kon nemen.

Wel stond er in ieder dorp of iedere stad een preekstoel vanwaar op gezette tijden vanuit het kerkelijk gedachtegoed een primitieve Jodenhaat werd gepredikt en tot geweld tegen Joodse medeburgers werd opgeroepen. De gemeente die daarop de kerk uitstroomde, bracht in praktijk wat zij zojuist in naam van de Bijbel had horen verkondigen.

En toch was er ook een andere kant van het verhaal. Om op reis te gaan maakte de Joodse burger waar mogelijk gebruik van een Joodse koetsier. 's Nachts door donkere bossen en over 's Heren wegen reizen, met op de bok een koetsier die mogelijk snode plannen met zijn reiziger koesterde, voelde verre van prettig. Nee, dan liever een voerman uit de eigen gemeen-

schap. Dat voelde veilig.

Maar in de dorpjes en op het platteland was lang niet altijd een Joodse koetsier beschikbaar. Wat deed men dan als men toch naar de stad moest? In de buurt van de grote stad Vilnius in Litouwen maakte men dan toch maar gebruik van de diensten van een niet-Jood. Er moest immers gereisd worden. Men koos dan een koetsier die aan de ene kant regelmatig naar diezelfde kerk ging waarvoor men toch ook wel bang was. Maar aan de andere kant wilde men graag een man op de bok die bij het passeren van een crucifix een kruis sloeg. Men reisde liever met iemand die in ieder geval liet zien ontzag en vrees te hebben voor een Hogere Macht. Geloof weerhield de man dan misschien toch van het kwaad.

Een religie van waaruit haat wordt gepredikt, maar toch gebruikmaken van een gelovige? Het lijkt wat dubbel. Toch was dit uit noodzaak de filosofie. Erkenning van een Hoger Goddelijk gezag schept veiligheid.

Onze Europese samenleving is hard op weg iedere vorm van erkenning van een Hoger gezag de deur te wijzen.

In een wel heel ongemakkelijke poging van de Nationale Politie om iedere schijn van partijdigheid te vermijden en haar 'neutraliteit' hoog in het vaandel te houden,

stopt zij met het zelf organiseren van openbare iftarbijeenkomsten. Een nieuwe gedragscode moet ervoor zorgen dat de politie en de islam niet met elkaar worden vereenzelvigd. Deze stap is genomen vanwege weer zo'n 'anti-motie' uit ons parlement.

Waar deze motie niet aan heeft gedacht, en waar mogelijk ook de top van onze politie geen aandacht aan heeft geschonken, is de bijzondere waarde van deze iftars. Samen met veel anderen uit onze zeer diverse samenleving was ook ik, met allerlei vertegenwoordigers uit de Joodse gemeenschap, een vaste gast bij deze waardevolle avonden. En waarom waren die waardevol? Dit evenement betekent helemaal niet dat de politie ineens het predicaat 'islamitisch' krijgt opgeplakt. Het laat juist zien dat ook onze moslimagenten midden in de samenleving staan, tussen al die maatschappelijke organisaties waarmee zij dagelijks werken en die nu hun gasten zijn. Met deze nieuwe gang van zaken plaatst de politie zich juist buiten de samenleving. Het moet wel gezegd worden dat, als het bekende doekje voor het bloeden, nu ineens ook de christelijke kerstviering en het Joodse Chanoekafeest worden meegenomen.

Binnen onze Biblebelt wordt de druk op de zondagsviering steeds groter. In meerdere plaatsen voelt

de middenstand zich steeds meer gedwongen om de winkeldeur op de Dag des Heren te openen. In de Gelderse gemeente Groesbeek werd besloten na dit jaar niet langer de kerstboom op het plein voor het gemeentehuis te plaatsen. Voor degenen die hierin geloven, is de kerstboom op die plek een geloofstraditie die nu plaats moet maken voor een 'ongelovig' lichtsculptuur. In ons hele land worden gebedshuizen aan de eredienst onttrokken. En regelmatig moeten geloofsgemeenschappen hun best doen om het recht te behouden hun geloofstradities, zoals besnijden en het naleven van religieuze spijswetten, in stand te houden.

In België is heel recent docente Hadija Amajoud ontslagen omdat zij weigert haar hoofddoek op school af te doen. Sinds 2024 bestaat daar een verbod op het dragen van religieuze symbolen binnen het onderwijs.

De areligieuze buitenwereld is op deze manier hard bezig religie achter de voordeur te laten verdwijnen, in de hoop dat die op termijn helemaal in rook zal opgaan.

Dit gaat natuurlijk niet gebeuren. Voor gelovigen heeft de religieuze overtuiging een eeuwigheidswaarde die zich niet door beperkende maatregelen laat reduceren. De atheïstische samenleving kan religie op deze manier niet beschadigen. •

AHLAM BENALI

Journalist en publicist

Ik zit vast tussen Nederland en de Rif

Toen ik de film *Porte Bagage* voor het eerst zag in het theater aan het Spui, liet de film mij niet meer los. Ik huilde om de herkenning en ik bleef er nog dagenlang aan terugdenken. Het ging over de loodzware bagage van familiebanden en de herkenbare strijd van het steeds anders zijn in twee landen. En toch bleven liefde, loyaliteit en zorg de familie altijd met elkaar verbinden. Vorige week zag ik de film voor de tweede keer. Dit keer thuis op de bank, samen met mijn man. En op de achtergrond zat mijn zoon aan de eettafel zijn huiswerk te maken. Opnieuw genoot ik van de beelden die voorbijkwamen op het scherm. En weer voelde ik het verdriet en de weemoed van een vader die terug wil naar zijn wortels, waar hij zijn laatste jaren in alle rust wil doorbrengen. Tijdens het kijken kwam de vraag weer in mijn hoofd op: wanneer ga ik ook terug naar waar ik me echt thuis voel?

Niet heel lang geleden dacht ik er anders over. Ik vertelde in *Trouw* heel stellig dat weggaan uit Nederland voor mij voelde als opgeven. Ik vond dat we hier moesten blijven en onze plek moesten blijven opeisen. En onszelf zeker nooit weg moesten laten jagen door dis-

criminatie en anti-moslimracisme. Ik verklaarde zelfs een oude vriendin van mij voor gek. Ze vertrok tien jaar geleden voorgoed. En als mijn ouders met verlangen spraken over ooit met z'n allen terugkeren naar de Rif, begreep ik daar helemaal niets van.

En toch is dat gevoel van in Nederland willen blijven niet vanzelfsprekend gebleven. Want de tijd kan een mens echt veranderen en de maatschappelijke druk kan enorm zwaar wegen. Ik begin te merken dat ik de eindeloze discussie in dit land zo zat ben geraakt. Het steeds debatteren over de vraag of ik er als moslima wel echt bij hoor of niet. En of ik wel of niet genoeg ben geïntegreerd. En ook de strijd over wat ik draag, wie ik ben en hoe ik eruitzie. Deze verschrikkelijke mentale vermoeidheid slaat bij mij inmiddels om in iets heel anders. Namelijk de zorg om de toekomst van mijn zoon in dit land.

Hij begint nu pas aan een weg die ik allang ken. Hij droomt groot, maar heeft gelukkig nog geen idee wat het pad dat voor hem ligt van hem gaat vragen. Ik zie het al voor me. Over een paar jaar gaat hij op zoek naar een stageplek of solliciteren naar zijn eerste baan. Hij zal puur om wie hij is en hoe hij eruitziet standaard drie-nul achter-

staan. Dit terwijl zijn klasgenootjes, die nooit hoeven na te denken over hun naam, geloof of huidskleur, gewoon aan de startstreep zijn begonnen. Deze gedachten laten me niet meer los sinds hij naar de brugklas is gegaan.

En hoe ouder ik word, hoe harder de droom in mijn hoofd blijft roepen. Een groot verlangen naar het klimaat van de Rif, de bergen, de cultuur en het vertragende leven. Maar vooral een plek waar ik niemand hoeft uit te leggen wie ik ben. Ook laten we dit onbewust in onze moedertaal terughoren. Wanneer we bijvoorbeeld onze tikkets boeken naar de Rif, zeggen we altijd: *Anawah* – we gaan naar huis. En wanneer we naar Nederland terugkeren, zeggen we: *Anedwar* – we gaan weer terug. Zonder dat we er ooit bij stilstaan, verraden deze twee Riffijnse woorden eigenlijk altijd waar het hart echt geworteld ligt. Maar goed, dromen is makkelijker dan kiezen. Want neem ik de tekortkomingen in de Rif – de lastige politiek, het beleid en het gebrek aan voorzieningen – voor lief? Of kies ik voor de eindeloze strijd over mijn identiteit in Nederland?

Een keer vertelde ik mijn ouders dat als ik geen kinderen had gehad, ik waarschijnlijk het terugkeren had gewaagd. Mijn

moeder viel toen een paar seconden stil en zei: 'Precies, als ik jullie niet had gehad, had ik het ook geweten. Maar ach lieverd, als je daar één dag hoofdpijn of koorts hebt, wil je er ook niet meer blijven.' Tja, daar zei ze iets wat me diep raakte. Want in haar woorden hoorde ik twee dingen tegelijk. De erkenning en herkenning van haar verlangen en het besef dat mijn eigen droom misschien een illusie is. Het leven in de Rif is natuurlijk mooi zolang alles goed gaat, maar je bent er zo kwetsbaar zodra er iets misgaat.

De aftiteling van *Porte Bagage* was allang voorbij en mijn zoon zat nog aan de eettafel. De vader in de film was inmiddels vertrokken en genoot van zijn rust in de Rif. En ik bleef achter met vragen waar ik geen duidelijk antwoord op heb kunnen vinden. Misschien is het eerlijkste wat ik kan zeggen dat ik vastzit. Niet in Nederland en niet in de Rif, maar ergens daartussenin. Mijn dromen kunnen wachten, net als die van mijn ouders, die al die jaren wachtten. Misschien is dit uiteindelijk de bagage die we steeds aan elkaar doorgeven. Niet de koffers die we uitpakken na een reis, maar het verlangen dat van generatie op generatie met ons meereist, zonder ooit aan te komen. ●

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducé per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

